

Sosiaalivakuutus

Kela|Fpa[®]

SIDOSRYHMÄLEHTI 2 | 2017

TEEMA

Eriarvoisuus

Sote-uudistus
ja maantiede

Keskittäminen syö
soten säästöt?

Toimeentulotuki
nyt tilastoissa

Joka neljäs tuettu
on tuloton

Pudokas löysi
oman tiensä

"Masennus tuli
hiipien"

Eriarvoisuus poistuu rahalla

Ozan Yanar: "Veroasteen jäädyttäminen
ei ole taloustieteellisesti perusteltua."

TEEMA

Eriarvoisuus

- 8 **700 kilometriä hoitoon**
Pitkät välimatkat nielevät sote-uudistuksen säästöt. Voidaanko palvelut taata koko maassa?
- 15 **Rahat vai henki?**
Terveysturvajärjestelmämme on EU:n epätasa-arvoisimpia.
- 20 **Kotoutuminen vaatii kohtaamisia**
Testissä sosiaaliturvan torikokous.
- 24 **Leikkaus on arvovalinta**
Kansanedustaja Ozan Yanar ehdottaa vaihtoehtoja tasa-arvoa uhkaaville koulutusleikkauksille.
- 36 **Miten pysäytetään työmarkkinoiden eriarvoistuminen?**
Kaksi näkemystä ongelmaan.

SYVENTÄVÄT

- 22 **Faktaa toimeentulotuen saajista**
- 30 **Tulot ovat yleisin syy perustoimeentulotuen eväämiseen**
- 32 **Äitiyspakkaus houkutteli äidit neuvolaan**

”Tuista leikkaaminen voi haitata talouskasvua enemmän kuin verotuksen nostaminen.”

Ozan Yanar s. 27

VAKIOT

- 3 **Pääkirjoitus**
Minna Latvala
- 4 **Elämäntarina**
Koulut keskeyttänyt Jannika Karttunen haluaa auttaa nuoria.
- 6 **Kolumni**
Kelan hallituksen puheenjohtaja Terttu Savolainen
- 7 **Vastauksia**
Mikä on Kelan valtuutettujen rooli, Sari Sarkomaa?
- 41 **Väitös**
Katri Aaltonen
- 42 **Kolumni**
Tuomas Enbuske
- 43 **Joskus ennen**
Pirkko Lahti

KelaFpa[®]

Sosiaalivakuutus 2|2017. 55. vuosikerta. Sosiaali- ja terveysturvan asiantuntijalehti Kelan sidosryhmille. Vuonna 2017 ilmestyy neljä numeroa. Sosiaalivakuutus 3/2017 ilmestyy syyskuussa 2017. Aineistot 20.7.2017 mennessä sosiaalivakuutus@kela.fi. Julkaisija Kansaneläkelaitos, PL 450, 00101 Helsinki Puhelin 020 634 11 Sähköposti sosiaalivakuutus@kela.fi tai etunimi.sukunimi@kela.fi Verkossa www.sosiaalivakuutus.fi Päätoimittaja Minna Latvala Toimituspäällikkö Johanna Koskinen Toimitus Otavamedia OMA Johanna Hytönen, Jenni Juntunen, Antti Pulkkinen (ulkoasu) Kansikuva Juuso Paloniemi Osoitelähde Kelan osoiterekisteri Osoitteenmuutokset ja tilaukset sosiaalivakuutus@kela.fi tai puh. 020 634 1459 (ti-to) Paino PunaMusta Oy, Joensuu 2017 ISSN 0584-1410 (painettu), ISSN 2242-9301 (verkkojulkaisu) Vapaasti lainattavissa, jos lähde mainitaan. Kirjoituksissa esiintyvät kannanotot eivät välttämättä vastaa Kelan kantaa.

Eriarvoistumisen maantiede

Terveysturvajärjestelmämme on EU:n epätasa-arvoisimpia. Voidaanko palvelut taata koko maassa?

Varallisuuden suhdetta terveyteen on selvitetty niin EU- kuin OECD-maissa, kerrotaan tämän numeron terveydenhoitomalleja käsittelevässä jutussa. Tuloihin liittyviä terveyseroja tuottaa etenkin työttömyys, sillä julkisen puolen asiakasmaksut saattavat olla ylivoimaisen kalliita työttömyysetuuden varassa eläville. Suomi ei sijoitu terveyspalvelujen vertailussa kovinkaan kunniaakkaasti.

Ilmiö itse, pienituloisuuden suhde heikkoon terveyteen, on maailmanlaajuinen. Jos etsii Suomelle ominaisia eriarvoistumisen syitä, niitä voi ehkä löytää tälle maalle tyypillisistä piirteistä: Suomi on pitkä maa.

Sairaanhoidon matkakorvaukset poikkeavat rajusti toisistaan EU-maissa. Esimerkiksi Ruotsissa maakäräjät järjestää alueen terveydenhoidon varsin itsenäisesti, matkakorvausten yksityiskohdat mukaan lukien, eikä ole olemassa yhtä yhteisestä Ruotsin-mallia.

Suomessa sen sijaan tavoitellaan pikemminkin yhtä kansallista ja tasalaatua tuovaa sote-ratkaisua. Matkakorvaukset ovat kuitenkin jo tällä hetkellä yksi huolestuttavasti kasvavista sosiaaliturvan kustannuksista.

Kun erikoissairaanhoito keskitetään suurempiin ja harvakuusempiin yksiköihin, myös potilaiden kulkemat matkat pitenevät. Jos sairaalamatkoja ei korvata riittävästi, mitään, kaikilla ei ole samanlaista mahdollisuutta päästä hoitoon. Ja jos matkat korvataan täysimääräisesti, siirretäänkö sote-uudistuksen säästöt suoraan matkakorvauskuluihin?

Entä jos uudistuksesta, jonka sivutuotteena piti syntyä myös hoitoon pääsyn ja terveyden tasa-arvoa, tuleekin uudenlaista eriarvoistumista luova mekanismi? Tämä aihe pitää käsitellä ennen kuin palvelujärjestelmä pistetään remonttiin.

Kelan tilastotietokanta Kelasto kertoo, että väestömäärään suhteutettuna pitkäaikaistyöttömiä on erityisen paljon Itä-Suomessa. Pohjois-Suomessa pitkäaikaistyöttömyydessä ollaan lähellä maan keskiarvoa. Kun työttömyysluvat yhdistää Pohjois-Suomen ja osin Itä-Suomenkin pitkiin välimatkoihin, herää väistämättä kysymys yhdenvertaisuuden toteutumisesta terveydenhuollossa. Sairaalamatkathan ovat pisimpiä siellä, missä sairaaloita on harvassa.

Suomen sadasta vuodesta Kela on kulkenut sen rinnalla 80 vuotta. Käymme oman juhlavuotemme aikana läpi sosiaaliturvan kipukohtia ja menestystarinoita. Kelan merkitystä tässä numerossa pohtivat hallituksen puheenjohtaja ja valtuutettujen puheenjohtaja. Poliittisten ryhmien yli saadaan kiinnostavaa dialogia myös näin.

Minna Latvala
päätoimittaja

Kela[®]
HYVINVOINTI
SYNTYY YHDESSÄ

Jannika Karttunen haluaisi työskennellä lastenohjaajana mutta ei kiirehdi nyt ammatinvalintaa.

Seiskan oppilas jäi syrjään

Jannika Karttunen, 25, on keskeyttänyt koulun kahdesti. Ensin meni mönkään alan valinta, sitten vaikea masennus vei voimat.

Teksti Sabina Mäki Kuva Laura Vesa

Olen kasvanut Kangasalla äidin ja 16 vuotta nuoremman pikkusiskon kanssa. Oma isäni en tunne, ja pikkusiskon isä oli kuvioissa vain jonkin aikaa. Olin sosiaalinen seiskan oppilas, mutta sisälläni oli masennuksen merkkejä jo peruskoulussa.

Aikuisten oli vaikea tehdä mitään, kun en osannut puhua masennuksesta. Toisaalta he olisivat voineet kysyä, miten minulla menee. Vilkkaat huomataan, mutta hiljaisten tuen tarvetta ei nähdä.

Kävin kymppiluokan ja hain sen jälkeen opiskelemaan valokuvausta Kuopioon. Esikuvani on pienestä pitäen ollut pappani, joka on aina pyörinyt kameran kanssa. Rohkeus ei kuitenkaan riittänyt lähtemään niin kauas kotoa 16-vuotiaana.

Tunsin, että ympäristöni painosti minua järkyttävästi valitsemaan ammatin. Minulla on paljon rajoitteita astman ja allergioiden vuoksi, enkä keksinyt, mikä kiinnostaisi. Yksi haaveistani oli tulla parturi-kampaajaksi, mutta unelma oli pakko haudata atooppisen ihoni vuoksi.

Välivuoden jälkeen tein välillä siivoojan töitä, välillä olin työttömänä. 20-vuotiaana aloitin lähihoitajan opinnot. Kasvuun ja kehitykseen liittyvät asiat olivat tosi mielenkiintoisia, mutta hoitotyö, johon kuului esimerkiksi katetroimista, ei ollut minun juttuni. Opiskelu ei napannut yhtään, ja numerotkin tippuivat.

Hauduttelin asiaa ja päätin sitten lopettaa koulun. Lakkautin opintotuen ja aloin tehdä taas siivoustöitä, sillä sain puolen vuoden karenssin, jonka aikana en saanut työttömyysetuuksia. Vähän myöhemmin työt kuntosalin siivoojana loppuivat, kun siivous ulkoistettiin.

Olin aikaisemmin ollut harjoittelijana päiväkodissa, ja halusin yhä työskennellä lasten kanssa. Äitini on koulunkäynninohjaaja. Maaliskuussa 2015 pääsin itsekin opiskelemaan samaan ammattiin.

Masennus tuli hiipien keväällä 2015. Sairaushoitoa tuli paljon. Masennuin entisestään, kun koulu ei sujunut. Olen kiitollinen siitä, että opintoja räätälöitiin sairauteni vuoksi. Ensimmäistä kertaa tuntui, että minusta pidettiin huolta. Lopetin kuitenkin koulun ja jäin sairauslomalle marraskuussa.

Seuraavana keväänä hakeuduin etsivän nuorisotyön ja mielenterveystoimiston palvelujen piiriin. Joulukuussa 2016 aloitin kuntouttavan työtoiminnan Kangasalan Suuntapajalla. Olen saanut siitä rytmiä elämään. Olen myös osallistunut kokemusasiantuntijakoulutukseen. Toivon, että pääsen vielä auttamaan muita nuoria.

Sukulaiset kyselevät aina, missä opinkelelen ja käynkö töissä. Nyt minulla ei kuitenkaan ole paineita. Haluaisin hakea taas opiskelemaan. Olen jo varannut ajan ammatinvalintapsykologille. ¶

Kolme teesiä hyvinvoinnista ja yhteistyöstä

Kelan ja kuntien yhteistyön tavoitteena on nyt erityisesti nuorten tavoittaminen.

Kun Kelan perustamisesta tulee Suomen itsenäisyyden juhluvuonna kulu-neeksi 80 vuotta, on hyvä hetki pohtia, miten Kelan toiminta tänä päivänä vastaa juhluvuoden tunnusta *Hyvinvointi syntyy yhdessä*. Hyvinvoinnin tulevaisuudelle on välttämätöntä, että varmistamme hyvinvointia tekevien organisaatioiden yhteistyön onnistumisen.

Yksi Kelan keskeisistä yhteistyöelimistä on Kelan hallitus, jota johdan. Hallituksen muodostaa asiantuntijaryhmä, jonka kaltaista kokoonpanoa harvoin Suomessa näkee. Hallituksessa on monipuolista osaamista sosiaali- ja terveysalalta, kolmannelta sektorilta, yritysmaailmasta sekä työnantaja- ja työntekijäjärjestöistä. Hallituksessa kuuluu siis niin Kelan omistajien kuin asiakkaiden ääni. Henkilöstön edustajan kautta välittyvät suoraan yli 7 000 työntekijän terveiset, mitä pidän erittäin tärkeänä. Yhteistyö kansanedustajista koostuviin valtuutettuihin on tiivistä ja korostuu muutoksissa ja uudistusten toimeenpanon alkuvaiheissa.

Kelan tehtävän toteuttamiseksi on erityisen tärkeää, että yhteistyö kuntiin toimii. Perustoimeentulotuen siirto Kelaan on auttanut meitä ymmärtämään kuntien sosiaalityön ja Kelan välisen yhteistyön tärkeyden. Kuluneen talven aikana on luotu uusia yhteistyömalleja Kelan ja kuntien välille. Tätä työtä aiomme edelleen jatkaa.

Haluamme yhteistyön avulla erityisesti panostaa nuorten hyvinvointiin ja syrjäytymisen ehkäisyyn. Perustoimeentulotuen saajista jopa 36 000 on alle 25-vuotiaita. Se on valtava määrä. Kelan tulee tehdä yhteistyötä nuorten parissa työs-kentelevien tahojen kanssa, jotta yhä useampi nuori pääsee rakentamaan omaa elämäänsä, saa tarvitsemaansa tukea ja löytää polun työhön tai opiskeluun.

Kelaan kertyy liki reaaliaikaisesti tietoa toimeentulotuen saajista, maksutuksesta ja asiakaspalvelusta. Tätä tietoa ei ole koskaan ennen ollut saatavilla. Näitä ja muita Kelan tietovarantoja voidaan hyödyntää yleisellä tasolla suunniteltaessa palveluja ja yhteistyötä eri tahojen kanssa.

Kela haluaa antaa oman asiantuntemuksensa ja kokemuksensa sote-uudistuksen onnistuneeseen toteuttamiseen. Tulevaisuudessa palveluja kehitetään entistä vahvemmin yhteistyössä eri toimijoiden kanssa. Se on suunta, johon hallitus Kelaa vie.

Näen paljon mahdollisuuksia palvella asiakkaita joustavasti, kun Kela ja maakunnat ryhtyvät yhteistyöhön, yhdistävät osaamisen ja asiantuntemuksen ja hyödyntävät tietojaan. Kelassa on valtakunnallisten tietojärjestelmien rakentamisessa maan parasta asiantuntemusta. Sähköinen resepti, terveys-tietojen Kanta-palvelut ja suorakorvauksena saatavat lääkekorvaukset ovat esimerkkejä hyvin toimivista Kelan palveluista. Kelan palvelut luovat hyvinvointia ja toimintakykyä. Yhteistyöllä voimme tehdä Suomesta sosiaali- ja terveys-palvelujen edelläkävijän.

Terttu Savolainen

Kelan hallituksen puheenjohtaja

Kela on hyvinvoinnin katalysaattori

Kelan rooli kasvaa yhä tärkeämmäksi, kun sote-ratkaisu ja sosiaaliturvajärjestelmän uudistukset mullistavat yhteiskuntaa.

Kokoomuksen kansanedustaja Sari Sarkomaa on nyt kolmatta vuotta Kelan valtuutettujen puheenjohtaja. Puheenjohtajan tehtävänä on ottaa aktiivisesti kantaa Kelaa ja kansalaisia koskeviin ajankohtaisiin kysymyksiin.

1 Miten Kela rakentaa hyvinvointia juuri nyt?

Palveluita kehitetään jatkuvasti asiakaslähtöisesti ja siten, että asiakkaita palvellaan niin toimistossa, puhelimitse kuin verkossa. Kelalla on tärkeä rooli syrjäytymisen ehkäisyssä ja hyvän arjen tukemisessa.

Kelan toimintaa on kehitettävä niin, että se parhaalla mahdollisella tavalla tukee erilaisissa elämäntilanteissa olevien ihmisten itsenäistä selviytymistä. Kelan päätösten pitää olla perusteltuja ja ymmärrettäviä kaikissa tilanteissa. Suomalaisen hyvinvointi kasvaa työstä ja osallisuudesta sekä siitä, että jokaisella on mahdollisuus kouluttautua. Kelan tehtävänä on yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa varmistaa, että tämä onnistuu.

2 Mikä on Kelan valtuutettujen tehtävä?

Eduskunnan nimeämät 12 valtuutettua valvovat Kelan hallintoa ja toimintaa, erityisesti palveluiden laatua ja saatavuutta. Valtuutetut kokoontuvat kuukausittain yleiskokoukseen. Seuraamme rahoitustilannetta, Kelan asiakaspalvelua ja toimivuutta sekä henkilöstöä koskevia tunnuslukuja. Käymme läpi valvontatilintarkastajan raportin neljännesvuosittain.

Valtuutetut ovat myös kansalaisten suora vaikuttamiskanava, kun valtuutetut tuovat ajankohtaisista asioista näkemykset johtajistolle. Valtuutetut antavat eduskunnalle vuosittain kertomuksen toiminnastaan. Sen pohjalta eduskunta käy keskustelun ja tekee mietinnön. Kela on eduskunnan alainen sosiaaliturvalaitos.

Erityisen tarkasti seuraamme Kelaa koskevia uudistuksia, esimerkiksi Kelan ison hallintouudistuksen vaikutuksia kansalaisiin ja henkilöstöön. Osaava henkilöstö on Kelan tärkein voimavara, ja Kelan vetovoimaisuutta työpaikkana on tärkeä seurata.

3 Miten valtuutetut valvoivat perustoimeentulotuen siirtoa Kelaan?

Edellytimme ylimpänä valvovana tahona, että Kelan johto toimii niin, että lainmukainen seitsemän päivän maksuaika savutetaan viipymättä ja etteivät muut etuudet ruuhkaudu. Edellytimme viikoittaista seurantaraporttia pääjohtajalta asian etenemisestä ja tehdyistä toimista. Halusimme myös selvityksen perustoimeentulotuen maksatuksen siirtymisestä Kelaan. Käsittelemme selvityksen kesäkuussa. Lakisääteinen tilanne on nyt saavutettu – siitä kiitos Kelan henkilöstölle ja uusille rekrytoituille tekijöille.

4 Miten valtuutettujen ja Kelan yhteistyö toimii käytännössä?

Kela-valtuutetut käyvät aktiivista keskustelua sosiaaliturvalainsäädäntöön ja Kelaan liittyvistä ajankohtaisista asioista Kelan johdon, asiantuntijoiden ja tutkijoiden kanssa. Kela-valtuutetut arvioivat parhaillaan Kela-lakiin tarvittavia muutoksia. Teemme siitä esitykset vuoden 2018 aikana. Maailman muuttuessa myös Kelan toimintaa sääntelevän lain on uudistettava.

5 Kela on juuri nyt sote-uudistuksen keskiössä ja sen aktiivinen toimija. Mitä muita suuria hankkeita on työn alla?

Hallitus on tehnyt päätöksen sosiaaliturvan kokonaisuudistuksen aloittamisesta. On tärkeää, että perustulokokeilun rinnalle saadaan muitakin kokeiluja, kuten osallistavan sosiaali-

turvan kokeilu. Sosiaaliturva on uudistettava kannustamaan kaikissa tilanteissa työntekoon, yrittämiseen ja kouluttautumiseen. Kelan roolina on tehdä tutkimustietoon perustuvia ehdotuksia aktiivisesti koko sosiaaliturvamme uudistamiseksi.

6 80-vuotiaan Kelan juhluvuoden teemana on ”Hyvinvointi syntyy yhdessä”. Mitä yhdessä toimiminen tarkoittaa?

Kela on aktiivinen toimija 100-vuotiaan Suomen uudistamistyössä. Kela rakentaa erilaisissa verkostoissa uusia sosiaalisia innovaatioita ja on tutkimustiedon ansiosta selvillä suomalaisten arjesta. Kelan palveluverkon on syytä olla tulevaisuudessa toimiva osa sote-palveluja.

7 Minkälainen on Kelan rooli kansalaisia koskevan tiedon haltijana?

Kelalla on vuosikymmenten kokemus, osaaminen ja näyttöä kansalaisia palvelevien tietojärjestelmien ja digitaalisten palveluiden rakentajana. Kelan roolina on viisaasti vahvistaa kaikille suomalaisille tärkeää sote-uudistusta tiedon ja maksuliikenteen hallinnoinnissa. Kelan valmiit palvelut ja tietojärjestelmäosaaminen on hyödynnettävä soten tietojärjestelmien rakentamisessa. Ilman Kelaa uudistus ei onnistu eikä etene aikataulussa.

Jukka Nortio

Sari Sarkomaa

Kelan valtuutettujen puheenjohtaja, kansanedustaja

Oi kallis Suomen maa

Uppoavatko sote-uudistuksen säästöt välimatkoihin ja pystytäänkö samanveroiset sosiaali- ja terveyspalvelut takaamaan kaikkialla jatkossakin – tai edes nyt?

Teksti Johanna Hytönen Kuvat JOKA/Museovirasto

Maailmanlaajuinen kaupungistumisen trendi näkyy pohjoisen Suomen arjessa päivittäin. Erikoissairaanhoidon palvelut on keskitetty suuriin kaupunkiin. Harvinaisempia syöpähoitoja varten on matkustettava tarvittaessa Helsinkiin asti. Sinne on Kainuusta lähes 700 kilometriä.

Kainuuta ja Lappia on kolhinut myös rakennemuutos, joka on vienyt sieltä viime vuosina tuhansia työpaikkoja. Teollisuustyöpaikkojen vähentyessä on tarjolla matalapalkkaisia palvelualan töitä.

Vaikka Kainuussa ja Lapissa on etäisyyksiin toki totuttu, kustannusten leikkauksista johtuvat palvelujen heikennykset ja hoitopaikkojen lakkauttamiset tuntuvat pahalta. Kun Etelä-Suo-

nessa murehditaan synnytyssairaalan siirtymistä 40 kilometriin päähän, samaan aikaan Kilpisjärvellä varaudutaan 300 kilometrin synnytysmatkaan.

Pian kolmasosa elää kaupungeissa

Maailman väestöstä elää kaupungeissa tällä hetkellä yli puolet. Kaupungistumisen vauhdista kertoo se, että osuuden arvioidaan nousevan vuoteen 2050 mennessä jo kahteen kolmasosaan maailman väestöstä.

Suomen kaltaisessa pitkässä ja suurten etäisyyksien maassa kaupungistuminen aiheuttaa keskimäärin suurempia ongelmia kuin muualla Euroopassa. Syrjäseutujen huoltosuhde vääristyy, kun

työpaikat keskittyvät kasvukeskuksiin. Keski-ikä nousee ja alueen ikääntyvä väestö tarvitsee keskimäärin enemmän sosiaali- ja terveyspalveluja kuin kasvukeskusten asukkaat.

”Kaupungistuminen tulee jatku- maan, eikä trendiä voi keinotekoisesti vauhdittaa eikä hidastaa. Se tulee jat- kumaan tiettyyn pisteeseen, jonka jäl- keen se hidastuu ja asettuu. Sen vuoksi on tärkeää tukea yrittäjyyttä ja antaa sosiaaliturvan lainsäädännössä riit- tävästi vapauksia, jotta voidaan tehdä alueellisia ratkaisuja”, muistuttaa La- pin vaalipiiristä valittu keskustan kan- sanedustaja Mikko Kärnä.

Kaupungistumisen megatrendi on vaikuttanut Suomessa 1960-luvulta lähtien. Digitalisoitumisen ja matala- suhdanteen myötä kaupungistuminen on kiihtynyt entisestään. Työpaikkoja ja teollisuuslaitoksia lopetetaan, asun- tojen hinnat laskevat ja kokonaiset ammatit katoavat suomalaisten arjesta.

Sitra on megatrendiselvityksessään pohtinut Suomen talouden skenaarioi- ta ja kaupungistumisen vaikutuksia talouden kehitykseen. Sitra esittelee kehityssuuntia, joista ensimmäinen on talouden näivettyminen ja toinen hyvinvoinnin nouseminen keskeisek- si tavoitteeksi. Kolmas skenaario on talouskasvun ja elintärkeiden hyvin- vointipalvelujen ylläpitäminen mah- dollisimman pienin kustannuksin hyödyntämällä digitaalisuutta ja eko- logisesti kestävää energiantuotantoa.

Viimeinen mainituista vaihtoeh- doista lienee se, jota kohti suomalai- sessa yhteiskunnassa pyritellään. Nyt pitäisi löytää selviytymiskeinot, joiden avulla voitaisiin varmistaa niin talou- den kasvu kuin keskeiset sosiaali- ja terveyspalvelut.

Matkakorvauksissa piilee riski

Suurten etäisyyksien maassa vertail- laan usein palveluja kehitettäessä matkakorvausten, keskitettyjen pal- velujen ja lähipalvelujen kustannuk- sia. Kelan tutkimus on selvittänyt sai-

rausvakuutuksen matkakustannusten jakautumista alueellisesti.

Kainuu ja Lappi erottuvat Päivi Till- manin, Petri Roposen ja Hennomari Mikkolan tekemässä tutkimukses- sa selvästi muista alueista. Sairaus- vakuutuksen matkakorvauksia mak- settiin vuonna 2015 Utsjoen asukkaille Lapissa keskimäärin 524 euroa ja Kau- niaisten asukkaille pääkaupunkiseu- dulla 22 euroa.

Erikoissairaanhoidon liittyvien matkakorvausten osuus sairaanhoi- don kustannuksista oli vuonna 2012 keskimäärin 4 %. Osuus oli pienin, 2 %, HYKSin ja TYKSin alueella ja suu- rin, 8 %, Lapin keskussairaalan alueel- la. Tutkijat näkevät riskinä alueellisen eriarvoistumisen.

”Onko kiusauksena, että kunnat pyrkivät tulevaisuudessa välttämään matkakustannuksia ja hoitamaan kau- kana asuvat huonommin?” kysyy tut- kimusprofessori Hennomari Mikkola Kelasta.

Matkakustannukset vaihtelevat merkittävästi myös hoitomuodoittain. Kelan tutkijoiden Päivi Tillmanin ja Nico Maunulan tekemän tutkimuksen mukaan esimerkiksi dialyysihoidon matkakorvausten kustannukset voi- vat olla selvästi suuremmat kuin itse hoidon. Tekonivel- ja sydäninfarktipo- tilaiden hoidosta matkakustannusten osuus oli THL:n tutkimuksen mukaan sen sijaan vain 1–2 % kustannuksista.

”Saattaisi olla ainakin potilaan kan- nalta viisaampaa järjestää tietyt hoi- tomuodot paikallisesti kuin maksaa matkakorvauksia, jos kustannus yh- teiskunnalle on jokseenkin sama”, Mikkola toteaa.

Matkakustannukset kuuluvat uu- dessa sote-mallissa maakunnille. Val- tio rahoittaisi maakuntia mahdollisesti kapitaatiomallin mukaan väestön tar- peiden eli ikärakenteen ja sairastavuu- den perusteella. Asukastiheydellä olisi vain pieni merkitys. Etenkin Lapin ja Kainuun alueilla sairaanhoitoon jäisi näin ollen käytettäväksi suhteessa vä- hemmän rahaa kuin muualla.

Tuleeko kunnille kiusaus välttää matkakustannuksia ja hoitaa kaukana asuvat huonommin?

Nähtäväksi jää, miten soten valin- nanvapaus vaikuttaisi matkakorvaus- ten maksuun. Korvattaisiinko matka- kulut potilaan valitsemaan hoitopaik- kaan vai ainoastaan lähimpään?

Matkakorvausten lisäksi tukea mak- setaan yöpymisistä hoitopaikkakun- nalla. Yksi vaihtoehto yöpymisiin ovat potilashotellit. Suomen etäisyyksistä huolimatta ne eivät ole juuri yleisty- neet, vaikka esimerkiksi Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri (HUS) avasi äskettäin muutamia yöpymis- paikkoja helsinkiläiseen hotelliin.

Ronald McDonald Lastentalosäätiön ylläpitämä Ronald McDonald Talo Hel- singissä majoittaa vuosittain noin 400 perhettä, joiden lapsi on hoidossa esi- merkiksi HUSin Lastensairaalaossa. Talo on Suomessa ainoa laatuaan, mutta ul- komailta vastaavia on yli 300.

KUVA: PEKKA KYTTINEN/MUSEOVIRASTO

Linnanmäen huvipuisto 1960-luvun alussa.

Kanatilallisen poika Risto Salo Söderkullan kanalassa Nummen Kovelan kylässä vuonna 1962.

KUVA: ERKKI VOUTILAINEN/MUSEOVIRASTO

Perheet maksavat yöpymisestään Ronald McDonald Talossa henkilöä kohti 11 euroa vuorokaudelta sekä ruoat, matkat ja muut kulut. Kela korvaa yöpymismaksua 20,18 euroa henkilöä kohti päivässä. Se edellyttää, että lääkäri pitää vanhemman läsnäoloa hoidolle välttämättömänä. Pisimpään talossa yöpynyt vanhempi on viettänyt siellä yhteensä 14 kuukautta, kertoo Ronald McDonald Talon vastaava Johanna Serlachius.

Työpaikat riippuvaisia palveluista

Syrjäseutujen sosiaali- ja terveystaloukseen voi vaikuttaa myös talouden vilkastuminen. THL:n erikoistutkija Katja Ilmarinen muistuttaa, että syrjäseutujen huoltosuhtetta ratkottaessa ongelma voi olla osa ratkaisua.

”Jos palvelusektorilla ja hoitoalalla pidetään yllä palveluja, se tuo lisää työpaikkoja ja sitä kautta verotuloja, ja alueet voimistuvat. Jos syrjäseuduilta karsitaan kaikki palvelut, sinne ei jää myöskään työpaikkoja. Se vie alueilta viimeisetkin elämisen edellytykset. Työpaikkojen myötä katoavat paikallisen yritystoiminnan kuluttajat”, hän kuvailee.

Mikko Kärnä korostaa, ettei digitaalisuuden mahdollisuuksia ole vielä hyödynnetty julkisessa hallinnossa. Hän toivoo, että esimerkiksi valtion virkamiehille annettaisiin mahdollisuus valita vapaasti asuinpaikkansa ja tehdä työtä etänä. Tällainen malli on Kärnän mukaan arkipäivää jo monessa startup-yrityksessä. Se voisi olla yksi sysäys, joka pitäisi myös etäisemmät seudut elinvoimaisina.

Kärnä uskoo myös yrittäjyyden ja palveluliiketoiminnan kasvuun. Lapisissa se edellyttää matkailun lisääntymistä. Alueen vetovoima matkailussa on pysynyt vahvana matalasuhdanteesta huolimatta. Hän laskeskelee, että esimerkiksi japanilaisten matkailijoiden määrä on kasvanut noin 10 % vuodessa.

”Myös perustulomallin kehittämisen edistäisi merkittävästi työllisyys-

den kasvua. Perustulo ei ole passivoiva etuus, vaan se kannustaa työntekoon”, hän lisää.

Riittävästi vapauksia maakunnille

Käynnissä oleva sote-uudistus tulee muuttamaan syrjäseutujen palvelurakennetta merkittävästi. Mikko Kärnä toivoo, että uusi maakuntamalli antaa mahdollisimman paljon vapauksia alueille.

Hän mainitsee Kainuun esimerkkinä alueesta, jossa on luotettu paikalliseen hallintoon ja sen kykyyn tehdä järkeviä ratkaisuja. Niin Lapissa kuin Kainuussa on kehitetty sekä sähköisiä että liikkuvia palveluja. Kärnä kertoo esimerkiksi hammaslääkäribusseista, jotka tuovat terveystaloukseen ihmisten arkimatkojen varrelle.

Kärnä muistuttaa, että muun muassa palveluja keskittämällä on kansainvälisesti päästy huomattaviin säästöihin. Hän kertoo amerikkalaisesta yliopistosairaalaista, jonka alueella hallinto yhdistettiin ja toimintoja sulautettiin ja samalla siirryttiin ennalta arvioituihin palvelumalliin.

Sairaalan säästöt nousivat noin miljoonaan dollariin, kun erityisesti ikäihmisten kokonaisterveyden ja palvelujen tila selvitettiin ja hoidettiin kuntoon kerralla. Näin vähennettiin kustannuksia, kun ongelmat hoidettiin ennakolta ja vältettiin yllätykset ja terveydentilan paheneminen vaikeammin hoidettavaksi.

Ennakoiva terveydenhoito säästää

THL:n tutkija Minna Kivipelto on perehtynyt aikuissosiaalityöhön ja sen kustannuksiin. Hän on huolissaan siitä 10 %:sta ihmisistä, joka tutkimuksen mukaan käyttää 80 % kaikista sosiaali- ja terveystalouksista. Kun palvelut loittonevat näiden ihmisten luota, heidän tilanteensa käy yhä hankalamaksi.

”Työttömyys, masennus, alkoholiongelmät ja niihin usein liittyvät

Syrjäseutujen sosiaali- ja terveystaloukseen voi vaikuttaa tulevaisuudessa myös talouden vilkastuminen.

muut sairaudet kasautuvat samoille ihmisille. Jos palvelut siirtyvät vaikka muutaman kilometrin päähän, se on aivan liian kaukana ihmisille, joille jo kotoa lähteminen on hirveän iso kynnyks. He eivät tule hakemaan palveluja vaan jättävät mieluummin asiat hoitamatta. Ja se vasta tuleekin yhteiskunnalle kalliiksi”, Kivipelto korostaa.

Palvelujen tuominen esimerkiksi kauppa-autoihin tai kauppakeskukseen ihmisten arjen keskelle on ratkaisu joillekin.

”Riskiryhmissä on silti paljon ihmisiä, jotka eristäytyvät täysin muusta maailmasta. Olen ehdottanut, että heille tehtäisiin alueellisesti terveysseulakartoituksia, joissa selvitetäisiin

yleinen terveydentila ja arvioitaisiin esimerkiksi mahdollinen masennus. Kun kunnissa pyritään säästämään ja ehkäisemään tapaturmia lähettämällä kaikille ikääntyville liukuestesukkia, niin terveysseulat estäisivät kustannuksia ennakolta vielä näkyvämmiin”, Kivipelto arvioi.

Ennakoivasta terveydenhoidosta tulee sote-uudistuksessa todennäköisesti vielä aiempaa tärkeämpi asia. Kivipelto toivoo, että järjestöt ja yhdistykset nähtäisiin myös sote-uudistuksessa voimavarana.

”Jos palveluntarjoajilta vaaditaan yhtiömuotoista organisaatiota, kaikilla järjestöillä ja yhdistyksillä ei ole siihen mahdollisuutta. Järjestöt ovat nyt

Terveysseulat estäisivät kustannuksia ennakolta.

suurelta osin vastanneet esimerkiksi kuntouttavasta työtoiminnasta, ja potilasyhdistyksillä on ollut hyvä yhteys jäseniinsä”, Kivipelto lisää.

Järjestöjen ja yhdistysten luopuminen sote-palveluista olisi Kainuun ja Lapin työttömillekin suuri menetys.

Matkakorvausten omavastuu kolminkertaistunut

Useimmilla EU-mailla on jonkinlainen järjestelmä, jonka perusteella matkakustannuksia korvataan ainakin tietyille potilasryhmille. Englannissa, Itävallassa, Puolassa ja Portugalissa kuljetus on maksutonta julkisiin sairaaloihin tietyin edellytyksin. Kreikassa kuljetus on maksutonta kiireellisissä tapauksissa ja joillekin potilasryhmille, samoin Unkarissa ja Luxemburgissa. Virossa matkoja ei korvata.

Tanskassa eläkkeellä olevat saavat paremmat korvaukset kuin muut. Ruotsissa jokainen maakärjälä alue päättää korvauksen yksityiskohdista. Matkakorvauksista on kuitenkin säädetty lailla.

Suomessa on lailla määritelty edellytykset kuljetuskustannusten kompensointiin. Jos matkalla täytyy käyttää esimerkiksi taksia, pitää olla terveydentilaan liittyviä tai julkisen liikenteen puutteista johtuva syy. Korvausten saaminen terveydentilan perusteella edellyttää, että hoitohenkilökunta arvioi kuljetuksen tarpeen.

Kelan korvaamien matkakustannusten omavastuu on noussut muutamassa vuodessa lähes kolminkertaiseksi, kun hallitus on pyrkinyt karsimaan matkakorvausmenoja 25 milj. eurolla. Potilaan maksama omavastuuosuus matkasta hoitoon ja takaisin on nyt 50 euroa. Se on 31,50 euroa enemmän kuin vuonna 2012. Viime vuonna yhdensuuntaisen matkan omavastuu nousi 9 eurolla.

Taksissa omavastuu maksetaan suoraan kuljettajalle. Kuljetusmaksujen vuosikatto on 300 euroa, jonka jälkeen kuljetukset ovat asiakkaalle maksuttomia.

”Kaikilla ei enää välttämättä ole varaa matkustaa hoitoon tai tutkimuksiin”, sanoo tutkija **Päivi Tillman** Kelasta.

Jos matkan hinta jää alle omavastuun, matkustaja maksaa sen itse. Se kerryttää kuitenkin vuotuista omavastuuosuutta.

”Omavastuu on aika korkea. Toivottavasti se ei enää lähiaikoina nouse, ettei siitä tule este hoidon saannille”, Tillman toivoo.

Taksikuljetus on tilattava keskitetystä tilausnumerosta, jos haluaa saada suuremman korvauksen kuljetuksista. Jos tilaa taksin muualta, omavastuu on maksettava kaksinkertaisena. Tämä tarkoittaa satasta kahdensuuntaisesta matkasta. Matka on myös maksettava heti kokonaan, ja korvauksia voi hakea vasta jälkepäin Kelasta. Muualta tilattu taksimatka ei kerrytä omavastuun vuosikattoa.

”Nykyisin jo osataan käyttää keskitettyä tilausnumeroa, ja muualta tilattujen matkojen määrä on pieni”, Tillman sanoo.

Tarja Kivimäki

Jääkö köyhyä ilman hoitoa?

Suomalainen terveydenhoitomalli on yksi EU:n edistyksellisimmistä. Silti terveydenhuollon kustannukset eivät meillä jakaudu oikeudenmukaisesti eivätkä kaikki saa tarvitsemaansa hoitoa.

Teksti Tarja Kivimäki Kuvitus Kati Närhi

Tasa-arvoiset terveyspalvelut ja niiden hyvä kattavuus ovat EU:n terveystalouden tavoitteita. Jokaiselle tulisi turvata riittävät ja laadukkaat palvelut riippumatta sosioekonomisesta asemasta tai asuinalueesta.

”Länsi-Euroopassa terveydenhuolto on yleensä laajasti julkisesti rahoitettua ja ihmisten itse maksama osuus on pieni. Suomi poikkeaa keskiarvosta: järjestelmämme ei ole tasa-arvoinen eikä oikeudenmukainen”, summaa tutkijatohtori Liina-Kaisa Tynkkynen Tampereen yliopistosta.

Suomen terveydenhuolto oli vuonna 2009 OECD-maiden vertailussa neljänneksi eriarvoisinta Puolan, Yhdysvaltojen ja Espanjan jälkeen. Meillä kaikki eivät saa tarvitsemaansa hoitoa.

”Suomi on eriarvoisimpien EU-maiden joukossa verrattaessa lääkärikäyntien määrää tulotasoon”, toteaa tutkimustiimin päällikkö Jenni Blomgren Kelasta.

Työttömät eriarvoisessa asemassa

EU-maissa köyhiksi luokitellut jäivät vuonna 2014 yli 10 kertaa keskiarvoa todennäköisemmin ilman hoitoa Kyproksella, Kreikassa, Bulgariassa ja Romaniassa. Kreikassa talouskriisi on supistanut sairausvakuutuksen piirissä olevien määrää. Esimerkiksi monet pitkäaikaistyöttömät ja ammatinharjoittajat ovat pudonneet ulkopuolelle.

Suomessa vähäosaiset ja pienituloiset jäävät ilman tarvitsemiaan palveluja yleisemmin kuin muissa Pohjoismaissa. Työssä käyvillä on paras palvelujen saatavuus, koska he voivat hyödyntää työterveyspalveluita, joka usein kattaa myös ilmaisen sairaanhoidon. Työelämän ulkopuolella olevat ovat vaihtelevasti toimivan julkisen järjestelmän varassa.

Heikoimmassa asemassa olevat käyttävät meillä terveyspalveluja vähiten, vaikka heillä hoidon tarve on yleensä suurin.

”He voivat jäädä jopa kokonaan ilman tarvitsemaansa hoitoa”, Blomgren sanoo.

Hän on ollut päätutkijana hankkeessa, jossa selvitettiin työikäisten oululaisten terveyspalvelujen käyttöä. Tutkimuksessa oli mukana tiedot 51 400 naisen ja 53 400 miehen terveyspalvelujen käytöstä. Aineisto kerättiin kaupungin vuonna 2013 järjestämistä perusterveydenhuollon palveluista, Kelan korvaamista yksityislääkäripalveluista ja työterveyshuollosta.

Työttömät ja pienituloiset käyttivät tutkimuksen mukaan yleensä vain julkisia palveluja tai jäivät täysin terveyspalvelujen ulkopuolelle. Työttömistä miehistä 44 % ei vuoden aikana käyttänyt lainkaan terveyspalveluja. Palkansaajat ja hyvätuloiset käyttivät niitä huomattavasti useammin. He käyttivät yleensä ainoastaan työterveyshuollon palveluja tai työterveyshuollon ja yksityisen sektorin palveluja.

Palvelujen käyttämättä jättämiseen vaikuttivat esimerkiksi hinta, saatavuus, epäluottamus viranomaisiin ja kykenemättömyys toimia järjestelmässä. Heikko saatavuus merkitsi esimerkiksi sitä, että hoitoaikoja oli vaikea saada varattua julkisissa terveyspalveluissa. Lisäksi huono-osaisimmissa sosioekonomisissa ryhmissä kiinnostus omaa terveyttä kohtaan oli muita ryhmiä vähäisempi.

Kolmijakomalli EU:n ainoa

Suomalainen järjestelmä, joka jakaantuu julkisen rahan terveyskeskuksiin, työterveyshuoltoon ja Kelan tukemaan yksityiseen terveydenhoitoon, on ainutlaatuinen Euroopassa.

”Suomen kaltaista työterveyshuoltoa ei muista EU-maista löydy”, Liina-Maria Tynkkynen toteaa.

Virossa on vakuutusmaksuihin perustuva järjestelmä. Terveydenhuollon osuus julkisista menoista oli EU:ssa vuonna 2015 keskimäärin 10 % ja Virossa 6 %. Latviassa ja Virossa enemmän kuin 10 % väestöstä ei ole saanut tarvitsemaan hoitoa rahan puutteen, pitkän matkan tai pitkän odotusajan vuoksi.

Monissa Pohjoismaissa työnantajat ovat alkaneet ottaa yksityisiä vakuutuksia, joilla ostetaan nopeampaa erikoissairaanhoidon pääsyä. Irlannissa on Euroopan suurimmat tuplamarkkinat, eli yksityiseltä puolelta pääsee oikeasemaan erikoissairaanhoidon.

Saksassa terveydenhuolto katetaan sosiaalivakuutuksella. Palkasta maksetaan vakuutusmaksua, jolla kaikki kansalaiset kattava järjestelmä rahoitetaan. Yhdysvalloissa työnantajan maksuhalukkuus ja -valmius ratkaisevat, millaisia terveyspalveluja työntekijä voi saada.

Tanskassa, Norjassa ja Englannissa lääkärit ovat itsenäisiä ammattiharjoittajia, joilla on sopimus rahoittajan kanssa. Lääkäri on usein tuttu ja tuntee potilaat perheineen hyvin.

Suomalainen terveyskeskusmalli, jossa saman katon alla työskentelee

useita lääkäreitä ja muita hoitotyön ammattilaisia, on Tynkkynen mukaan EU:n edistyksellisimpiä. Siinä on hänen mielestään paljon myönteistä.

Silti Suomessa pullonkaula on juuri perustasolla, kunnallisessa terveydenhuollossa. Terveyskeskukset esimerkiksi kärsivät työvoimapulasta erityisesti syrjäseuduilla, kun lääkäreitä houkuttavat työpaikkana työterveys-huolto ja yksityiset terveysasemat.

Suomessa isoimmat asiakasmaksut

Monessa EU-maassa, kuten Tanskassa ja Englannissa, perusterveydenhuolto on käyttäjälle ilmaista. Suomessa julkisen rahoituksen osuus terveyspalveluista on Pohjoismaiden pienin, hiukan yli 70 %, ja asiakasmaksut ovat Pohjoismaiden suurimpia.

Asiakasmaksujen osuus terveydenhuoltomenoista oli OECD:n terveystilaston mukaan vuonna 2014 Suomessa 19 %, Ruotsissa 15,5 %, Norjassa 14,5 % ja Tanskassa 13,8 %.

Kaikissa läntisen Euroopan maissa terveyden peruspalvelut rahoitetaan jollakin julkisella järjestelmällä. Itä-Euroopassa terveyspalvelujen kattavuus on pienempi. Virossa 94 % ja Puolassa 91,3 % väestöstä kuuluu julkisen terveydenhuollon piiriin. Romaniassa terveyspalvelujen kattavuus on EU-maiden pienin, 86 %.

Terveyden- ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) tutkimuspäällikkö Timo T. Seppälän mukaan asiakasmaksuilla katetaan Suomessa kuntien terveyspalvelujen kustannuksista noin 5 %.

THL pelkää terveyspalvelujen yhdenvertaisuuden heikkenevän sote-uudistuksessa entisestään.

Läs på svenska
sosiaalivakuutus.fi

Seppälän mukaan ei ole selvitetty, ovatko ulkoistetut palvelut lisänneet vai vähentäneet kuntien kustannuksia. Ei myöskään tiedetä, eroavatko ulkoistettujen terveysasemien asiakasmaksut kuntien omistamien asiakasmaksuista.

THL pelkää terveyspalvelujen yhdenvertaisuuden heikkenevän sote-uudistuksessa entisestään. Asiakasmaksut uhkaavat nousta edelleen, sillä sote-uudistuksen lähtökohdana on ollut, että verotus ei saa kiristyä.

Terveydenhuollon asiakasmaksuista säädetään laissa, jota ollaan nyt muuttamassa. Hoidon saatavuuden kannalta asiakasmaksut ovat oleellinen asia. Liina-Kaisa Tynkkynen mukaan ne aiheuttavat myös eriarvoisuutta.

Lisäksi kunnat ovat keskenään hyvin erilaisia ja pystyvät tarjoamaan vaihtelevasti palveluja. Tähän haetaan ratkaisua sote-uudistuksessa.

Terveyskeskusten avosairaanhoidon maksut vaihtelevat suuresti. Vuosimaksu on 32,10–41,70 euroa.

Käyntimaksu saa lakisääteisesti olla enintään 20,90 euroa. Maksun saa periä kolmelta ensimmäiseltä käyntikerältä vuodessa. Kaikki kunnat eivät sitä peri.

Käyttämättä jätetystä varauksesta voidaan periä tuntuva sakkomaksu. Suomessa on käytössä 15 erisuuruisia sakkomaksua.

Pienituloisille eniten korvauseuroja

Sairaanhoitovakuutuksen Kela-korvauksia maksetaan Jenni Blomgrenin tutkimuksen mukaan selvästi enemmän pienituloisille. Erityisesti suurret lääke- ja matkakorvaukset nostivat heidän korvaussummiaan. Tähän ryhmään kuuluu paljon ikääntyneitä.

Yksityisen sairaanhoidon korvauksia maksetaan selvästi enemmän suurituloisille. Pienituloisimmat hyötyivät näistä korvauksista Blomgrenin tutkimuksen mukaan vuodessa keskimäärin 33 euroa, kun suurituloisimpien hyöty oli lähes 100 euroa.

Ruotsin tulokset ristiriitaisia

Ruotsissa tuli vuonna 2010 voimaan perusterveydenhuollon valinnanvapaisuudistus. Maakäräjäalueet korvaavat terveyspalvelujen kustannukset niiden tuottajille. Mallia kuvataan sanomalla, että raha seuraa potilasta. Ruotsin ratkaisut kiinnostavat Suomessakin erityisesti nyt, kun säädetään lakia uudesta sote-mallista.

Maakäräjät ovat terveyspalvelujen järjestäjinä hyvin itsenäisiä, ja erot järjestämistavoissa voivat olla suuria. Ei siis ole olemassa yhtä Ruotsin-mallia.

”Palvelujen saatavuuden yhdenvertaisuutta voi tarkastella esimerkiksi sosioekonomisen aseman, sairastavuuden tai maantieteellisen saatavuuden mukaan. Oikeudenmukaisuutta voi arvioida järjestelmän rakenteisiin, palvelujen tuotantoon ja saavutettuihin tuloksiin nähden”, kuvaa Tynkkynen.

Ruotsin valinnanvapaisuudistuksen vaikutukset vaihtelevat alueittain.

”Uudistuksen vaikutuksia erityisesti oikeudenmukaisuuteen on tutkittu melko vähän”, Tynkkynen toteaa.

Suomessa julkisten terveyskeskusten käytöstä ja kustannuksista ei ole keskitettyjä yksilötason rekistereitä, vaan kaikki tieto on hajaantunut kuntien erillisiin tietojärjestelmiin. Työterveyshuollosta ei pääsääntöisesti ole käytettävissä lainkaan yksilötason käyntitietoja. Vain Kelan korvaaman yksityisen sairaanhoidon käytöstä on keskitetyt rekisterit.

Sote-valmisteluun ei ole siis saatu kunnollista tietopohjaa. Selkeää kuvaa eri sektoreiden palvelujen käytöstä ja kustannuksista on ollut vaikea saada.

”Ruotsissa osoitetut, mahdolliset eriarvoisuutta lisäävät ja järjestelmän oikeudenmukaisuutta heikentävät tulokset Burströmin ja kumppaneiden tänä vuonna tehdyssä tutkimuksessa on otettava vakavasti”, Tynkkynen toivoo.

”On huolehdittava siitä, että heikompisaisista ja paljon palveluita tarvitsevista asiakkaista tulee sote-keskusten halutuimpia asiakkaita”, hän kiteyttää. ¶

”Kohtaamattomuus on suurin ongelmamme”

Maahanmuuttajien on hankala kotoutua suomalaiseen yhteiskuntaan. Mitä pitäisi tehdä toisin ja kenen, Sunniva Drake?

Teksti Laura Kosonen Kuva Ville Rinne

Johtaako pakolaisuus automaattisesti syrjäytymiseen? Kirjastonjohtaja ja kirjailija Sunniva Draken vastaus on tietenkin *ei*. Hän on tuonut maahanmuuttajien ongelmia ja maahanmuuttopolitiikan kysymyksiä julkiseen keskusteluun.

Drake pitää syrjäytymistä kuitenkin suurena riskinä maahanmuuttajalle. Se johtuu hänen mielestään suomalaisesta yhteiskunnasta.

Sunniva Drake: Meiltä puuttuu kyky dialogiin. Suomalainen yhteiskunta on perinteisesti vaikenava, epäluuloinen ja eristäytyvä. Maahanmuuttoon suhtautumiseen vaikuttavat inhimilliset tunteet, kuten pelko. Emme kuitenkaan ole maapallolla ainutlaatuinen pläntti, joka voisi eristäytyä muista.

Niillä maahanmuuttajilla, joilla on edes yksi aito kontakti kantasuomalaiseen henkilöön tai yhteisöön, on paremmat mahdollisuudet menestyä. Kulttuurien kohtaamattomuus on suurin ongelmamme.

Työnantajien asenteet tiellä

Maahanmuuttajan keskimääräinen tie työelämään kestää 8–10 vuotta, kerrotaan työ- ja elinkeinoministeriön muutaman vuoden takaisessa raportissa. Suurin este työllistymiselle on puutteellinen suomen kielen taito.

Sunniva Drake: Työnteko auttaa aina kiinnittymään uuteen maahan. Meidän pitäisi luopua tiukoista kielivaatimuksista, ja niin on jo alettukin tehdä monissa yrityksissä.

Lähes kaikki maahanmuuttajat haluavat tehdä työtä. Työllistymisen suurin este on suomalaisten työnantajien korvien välissä. Työnantajilla on liian vähän kokemusta kulttuurien kohtaamisesta. Myös tietoa puuttuu: moni ei tiedä, että turvapaikanhaki-joilla on oikeus tehdä töitä Suomessa.

Meidän pitäisi pystyä tarjoamaan maahanmuuttajille monipuolisempia välineitä, joiden avulla he voivat siirtyä aktiivisesti itse elämässä eteenpäin. Oppisopimuskoulutus voisi olla hyvä väylä päästä kiinni työelämään. Sen pitäisi olla työnantajille nykyistä edullisempaa.

Myös sosiaaliturvan monimutkaisuus aiheuttaa hankaluuksia monille maahanmuuttajille.

Sunniva Drake: Peruspalvelumme tuotetaan nyt karsinaperiaatteella. Maahanmuuttaja asioi yksin viranomaisten kanssa. Olemme kehittäneet Espoon kaupunginkirjastossa toisenlaisia mallia. Tarjoamme maahanmuuttajille apua ryhmässä, jossa on mukana tulkkeja, vapaaehtoisia avustajia ja kirjaston henkilökuntaa.

Asiakkaita saattaa olla pöydän ääressä useampi kerrallaan. Heidän asiointaan käydään läpi kuten torikokouksessa: porukalla keskustellen ja toinen toisiltamme oppien.

Kunnat voisivat luoda verkostoja

Ulkomaalaiskysymykset ovat herättäneet viime vuosina aiempaa kärkeämpiä mielipiteitä.

Sunniva Drake: Viime vuosina Suomi on tehnyt suuria virheitä suhtautumisessaan turvapaikanhakijoihin. Yhteiskunta olisi voinut suhtautua tulijoihin uutena reservinä, isona joukkona potentiaalisia työikäisiä ihmisiä. On väärin sulkea ihmiset toimettomina vastaanottokeskuksiin.

Kuntien täytyisi luoda perhe- ja ystävyysverkostoja nykyistä aktiivisemmin. Verkostoja rakentuu luontevasti esimerkiksi päiväkotien ympärille.

Maahanmuuttajanaisten kotoutuminen on erityisen tärkeää seuraavan sukupolven kannalta. Koulutetut naiset haluavat kouluttaa myös lapsensa. ¶

Sunniva Drake

- 61-vuotias Espoon kaupunginkirjaston aluejohtaja ja kirjailija
- pitänyt esillä maahanmuuttajien asemaa niin työssään kuin yksityishenkilönä ja vihreiden poliitikkona
- sai tänä vuonna Suomen PENin sananvapauspalkinnon ja Punaisen Ristin Helsingin ja Uudenmaan piirin Ennakkoluuloton edelläkävijä-tunnustuksen

Asia, jonka muuttaisin sosiaaliturvassa: Turvapaikan hakija saa 120 euroa vuodessa suomen kielen koulutukseen. Se ei riitä tehostettuun opetukseen. Kielen oppiminen vaikuttaa valtavasti kotoutumiseen.

Maahanmuuttajia perehdytetään peruspalveluihin Espoossa rohkeasti vapaaehtoisvoimin, kertoo Sunniva Drake.

Kuka saa toimeentulotukea?

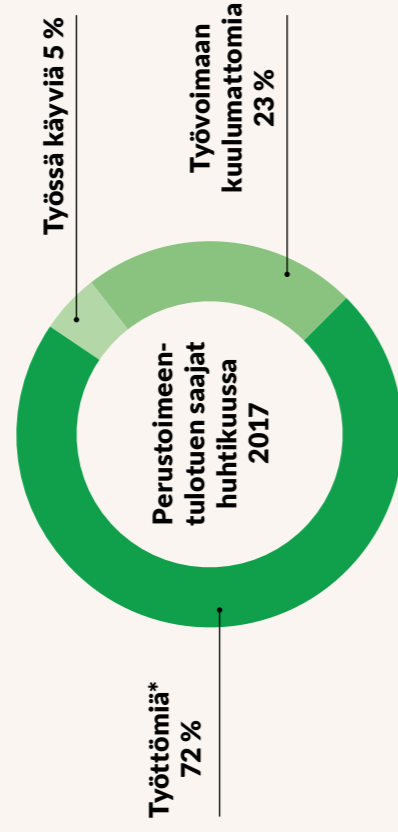
Perustoimeentulotukea maksettiin huhtikuussa 2017 yhteensä 151 070 kotitaloudelle. Tilastojen valossa tyypillinen saaja on yksin asuva työtön Uudeltamaalta.

Teksti Jenni Juntunen Grafiikat Antti Pulkkinen Kuvitus Kati Närhi

10 %

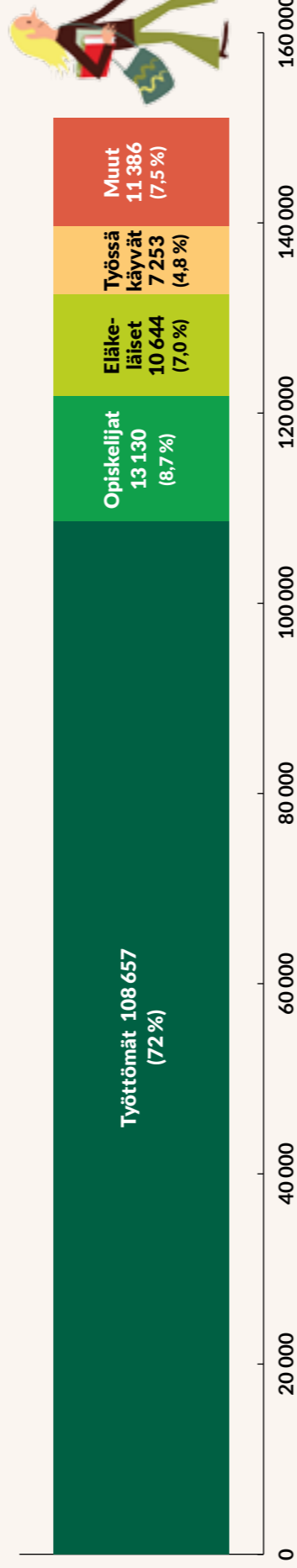
Perustoimeentulotuen saajia oli huhtikuussa 2017 10 % enemmän kuin huhtikuussa 2015, jolloin kunnat maksoivat toimeentulotukea. Kaikki perustoimeentulotuen saajat siirtyivät Kelan asiakkaiksi huhtikuuhun 2017 mennessä.

Suurin osa työttömiä

Opiskelijat toiseksi suurin ryhmä

* TYÖTTÖMIKSI TILASTOIDAAN TYÖTTÖMYYSSETUUDEN SAAJIEN LISÄKSI KAIKKI TYÖIKÄISET TOIMEENTULOTUEN SAAJAT, JOTKA EIVÄT SAA ANSIOTULOJA TAI TOIMEENTULOETUUTTA, KUTEN PÄIVÄRAHAA, ELÄKETTÄ TAI OPINTOTUKEA.

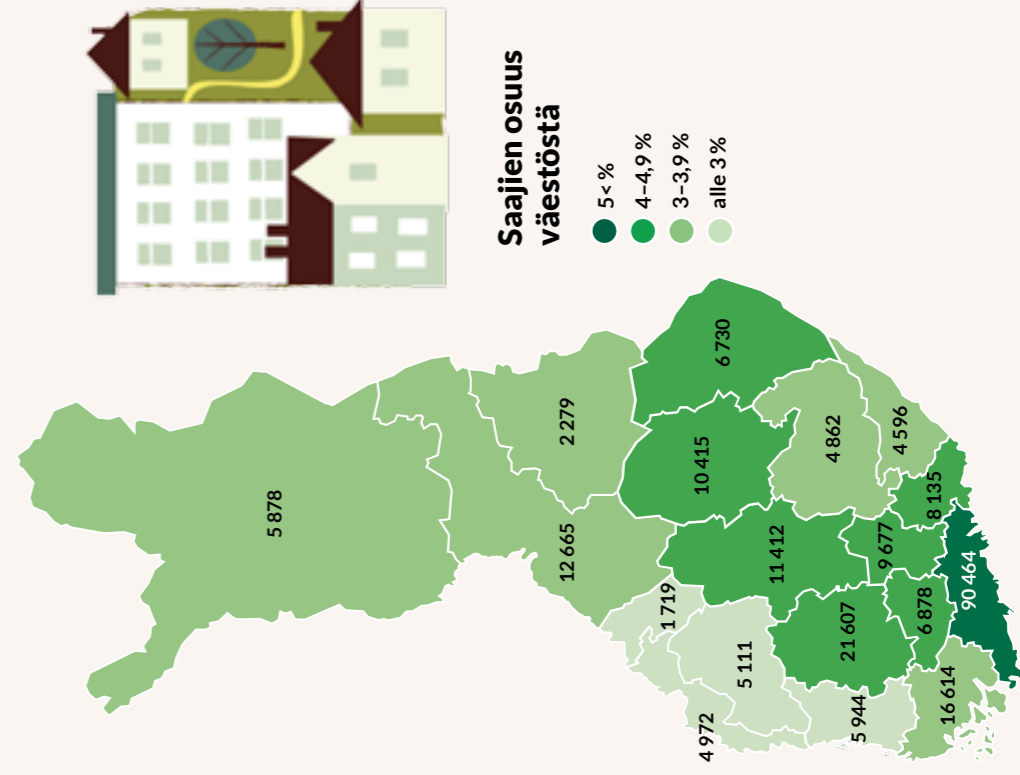

26 %:ssa

perustoimeentulotukea saaneista kotitalouksista hakija tai puoliso oli alle 25-vuotias.

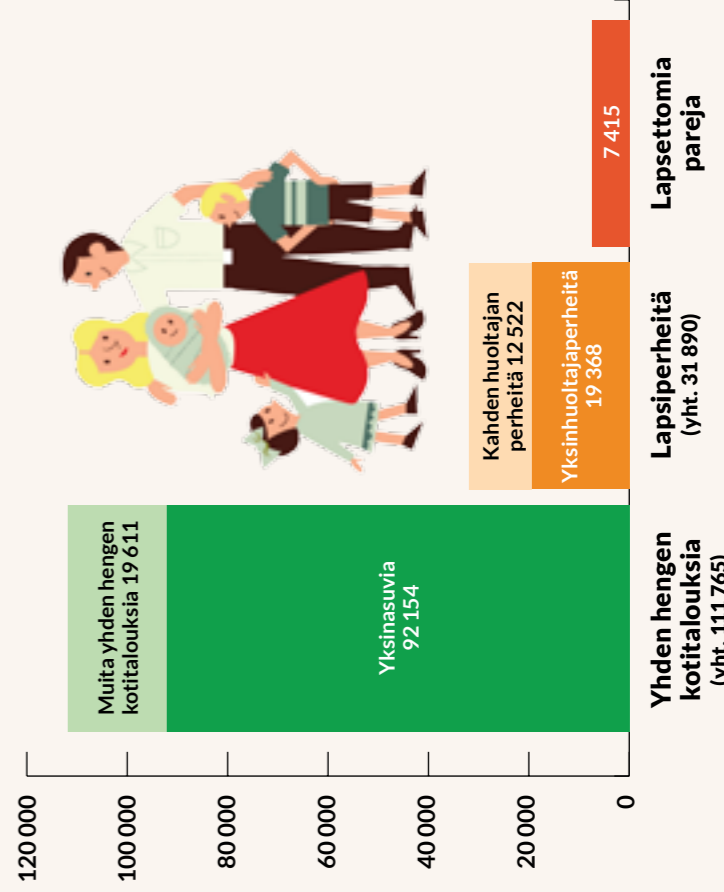
Perustoimeentulotuen saajat maakunnittain

Perustoimeentulotuen saajia oli huhtikuussa 2017 yhteensä 230 005. Heistä suurin osa, 39 %, asui Uudellamaalla.

Saaja asuu yleisimmin yksin

Perustoimeentulotuen saajakotitaloudet huhtikuussa 2017

LÄHDE: KELAN TILASTOT 15.5.2017, PERUSTOIMEENTULOTUEN SAAJIEN OSUUS VÄESTÖSTÄ, PERUSTOIMEENTULOTUEN SAAJAKOTITALOUDET

”Tasa-arvoinen Suomi uhkaa rapautua”

Vihreiden kansanedustaja ja tuore kaupunginvaltuutettu Ozan Yanar pitää ainutlaatuisena, että Suomessa kuka tahansa voi opiskella itsensä lääkäriksi tai juristiksi. Eriarvoisuus uhkaa kuitenkin kasvaa, kun etuuksista, nuorilta ja koulutuksesta leikataan.

Teksti Mari Valkonen Kuvat Juuso Paloniemi

Kun Ozan Yanar lapsena pelasi jalkapalloa synnyinkaupungissaan Istanbulissa, hän oli porukasta ainoita, joilla oli oma pallo. Harvalla kadun lapsista oli Yanarin tavoin korkeasti koulutetut vanhemmat.

Kun Yanar 20 vuotta myöhemmin kulkee työpaikalleen eduskuntaan metrolla tai raitiovaunulla, hänen isoäitinsä ihmettelee, eikö kansanedustajalla Suomessa ole pirssiä ja kuljettajaa.

”Vastaan, että Suomessa julkista liikennettä ja tasa-arvoa on kehitetty niin pitkälle, että työtön ja kansanedustaja voivat istua metrossa vierekkäin”, Yanar sanoo.

Yanarille Suomi on maa, jossa kenehän tahansa voi kovalla työllä tulla lääkäri, juristi – tai poliitikko. Suomessa ei Yanarin mukaan kuitenkaan nähdä, miten ainutlaatuisista tasa-

arvoisuus ja mahdollisuudet sosiaaliseen liikkuvuuteen ovat. Siksi niitä pidetään helposti itsestäänselvyytenä.

”Pienituloisiin kohdistuneet leikkaukset kasvattavat eri-arvoisuutta. Meillä kuitenkin ajatellaan, että koulut ja opiskelupaikat pysyvät maailman parhaina leikkauksista huolimatta”, hän sanoo.

”Eriarvoisuuden hoitaminen vaatii rahaa”

Ozan Yanar muutti Helsinkiin isänsä perheen luokse 14-vuotiaana. Aiemmin hän oli asunut Turkin lisäksi Englannissa ja Kyproksella.

”Kun tulin Helsinkiin, ajattelin, että minun on pakko tehdä Suomesta kotimaani. Olin asunut monessa paikassa ja olin aika juureton”, hän kertoo.

Yanar kotiutui hyvin Itä-Helsinkiin.

Koulussa opettajat kannustivat eteenpäin lempeästi mutta tiukasti.

Nykyään hän törmää kouluissa kiertäessään oppilaiden pahoinvointiin ja opettajien uupumukseen.

”Vuosaarella työskentelevä opettaja kertoi siirtyvänsä muualle, koska tukea tarvitsevia oppilaita on niin paljon, että opettajat eivät pärjää. Tämä on huolestuttava viesti”, hän sanoo.

Yanarin on vaikea ymmärtää, miksi hallitus leikkaa nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseen varatuista toimituksista. Esimerkiksi etsivän nuorisotyön rahoitusta on leikattu kahtena peräkkäisenä vuonna. Tänä vuonna etsivä nuorisotyö saa 22 % vähemmän rahaa kuin vuonna 2015.

”On hienoa, että hallituksella on eri-arvoistumisen ratkaisemiseen tähtäävä työryhmä. Eriarvoisuutta ei kui-

Ozan Yanar kulkee työmatkat julkisilla. ”Suomessa julkista liikennettä ja tasa-arvoa on kehitetty niin pitkälle, että työtön ja kansanedustaja voivat istua metrossa vierekkäin.”

”Olisiko pienellä kokonaisveroasteen nostamisella voitu estää leikkaukset koulutuksesta ja heikompiosaisten tuista?” Yanar kysyy.

tenkaan ratkaista vain työryhmissä. Tarvitaan myös rahaa”, hän sanoo.

Lukioikäisenä Yanaria itseään kiinnostusti opiskelua enemmän jalkapallo, jota hän pelasi nuorten SM-tasolla. Ylioppilaskokeisiin hän meni lukematta. Sen seurauksena ylioppilastodistuksessa on historiasta ja pitkästä matematiikasta approbaturin arvosana.

”Äitipuoleni oli todella vihainen siitä, että jätin menemättä uusintakokeisiin korottamaan arvosanoja. Hän sanoi, että leikin tulevaisuudellani ja oli siinä aivan oikeassa”, Yanar kertoo.

Koulutus kaikkien ulottuville

Yanar jäi lukion jälkeen ilman opiskelupaikkaa. Välivuosina hän työskenteli ensin tiskaajana ja siivoojana vuokratyöfirman kautta ja pääsi sitten Stockmannin elektroniikkaosastolle myymään kännyköitä ja kameroita.

Vuonna 2009 hänelle avautui opiskelupaikka Helsingin yliopiston valtiotieteellisessä tiedekunnassa. Yanar kiittää suomalaista järjestelmää siitä, ettei lukiossa epäonnistumisesta rokoteta kohtuuttomasti.

Opintorahan leikkaaminen ja opintotuen lainapainotteisuuden kasvattaminen horjuttavat Yanarin mielestään opiskelumahdollisuuksien tasa-arvoa. Alkuvuodesta Elinkeinoelämän tutkimuslaitos Etla väläytti vielä ajatusta korkeakoulujen lukukausimaksuista.

”Jos kaltaiseni välivuotta viettävä nuori huomaa, että opintotuki on en-

tistä pienempi ja opiskelu lisäksi maksaa, hän saattaa valita koulutuksen sijaan työn. Vaarana on, että ihmiset opiskelevat vanhempien lompakon paksuuden perusteella”, Yanar kuvailee.

Nuorilta ja opiskelijoilta leikkaamisen lisäksi Yanar on huolissaan siitä, että hallituksen leikkaukset asettavat jo päiväkotii-ikäiset lapset eriarvoiseen asemaan. Kun subjektiivinen päivähoito-oikeus rajattiin 20 tuntiin viikossa, lapset saivat useimmissa kunnissa vanhempiensa työtilanteen perusteella erimittaisen oikeuden varhaiskasvatukseen.

Kehitysavusta leikkaaminen taas kasvattaa globaalia epätasa-arvoa.

”Olen huolissani siitä, että kun tässä maassa puhuu EU-politiikasta tai globaaleista asioista, niillä ei nähdä olevan vaikutusta Suomeen”, Yanar huolehtii.

Leikkaukset ovat myös arvovalinta

Yanar muistuttaa, että hallitus on halunnut lukita kokonaisveroasteen nykyiselleen. Taloutta voi näin tasapainottaa vain leikkaamalla.

Vaikka leikkauksia perustellaan välttämättömyyksiä, ne ovat Yanarista selvä arvovalinta.

”Veroasteen mekaaninen paikallaan pitäminen ei ole taloustieteilijöiden mukaan taloudellisesti perusteltua. Talouden arviointineuvoston mukaan tuista leikkaaminen voi haitata talouskasvua enemmän kuin ve-

Eriarvoisuutta ei ratkaista vain työryhmissä. Tarvitaan myös rahaa.

rotuksen nostaminen. Olisiko pienellä kokonaisveroasteen nostamisella voitu estää leikkaukset koulutuksesta ja heikompiosaisten tuista?” hän kysyy.

Vihreiden laskelmien mukaan koulutusleikkaukset voitaisiin perua leikkaamalla ympäristölle haitallisia tukia.

”Pitää myös keskustella yritystuesta ja siitä, paljonko niissä on löysää”, Yanar pohtii.

Läpimenoon uskoi vain isä

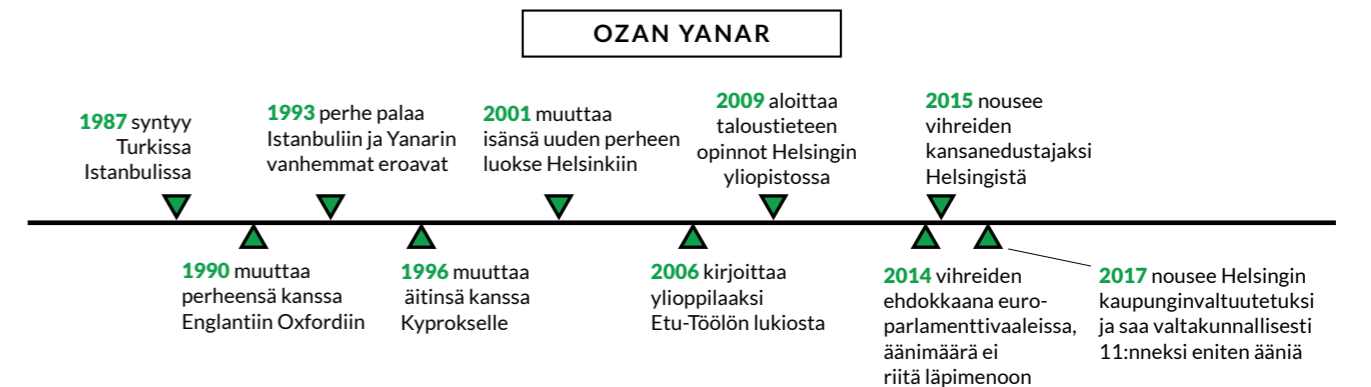
Perussuomalaisten vaalivoitto vuonna 2011 ja Pekka Haaviston presidentinvaalikampanja vuonna 2012 sähköistivät Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan, jossa Yanar tuolloin opiskeli.

Politiikalla tuntui viimein olevan väliä. Yanar lähti ehdolle yliopiston edustajistovaaleihin.

Hän pääsi läpi, nousi ryhmänsä varapuheenjohtajaksi ja huomasi pärjäävänsä. Myös vaikuttaminen yliopiston ulkopuolella alkoi kiinnostaa.

Yanar kävi pitkiä keskusteluja sekä vihreiden että demareiden kanssa.

”Kyselin tarkkaan, millainen oli puolueiden visio tulevasta”, hän muistelee.

Yanar päätyi lopulta vihreisiin. Läpimenoon vuoden 2015 eduskuntavaaleissa ei hänen mukaansa uskonut kuin oma isä.

”Monet sanoivat kampanjan päätteeksi, että hyvää työtä – neljän vuoden päästä sitten”, hän kertoo.

Vasta kun ennakoänet rävähtivät valkokankaalle Tavastiolla huhtikuussa 2015, Yanarille alkoi valjeta, millainen muutos hänellä on edessä.

Seuraavana aamuna hän antoi tuoreena kansanedustajana haastattelua Eduskuntatalon edessä ja päätti poiketa eduskunnan kuppilaan.

”Laitoin tavarani läpivalaisulaitteeseen, koska olin tottunut tekemään niin. Isokokoinen vartija nousi ja sanoi: ’Edustaja Yanar, ei teidän todellakaan tarvitse’. Siinä konkretisoitui hyvin, miten elämä oli muuttunut yhdessä yössä”, Yanar kertoo.

Yanar ja SDP:n Nasima Razmyar niputettiin mediassa nopeasti yhteen niiksi kahdeksi maahanmuuttajakansanedustajaksi. Maahanmuuttajaedustajan rooli on kahdessa vuodessa alkanut ärsyttää.

”Olen laajempi kuin se leima”, Yanar sanoo.

Sosiaaliturvan pitää seurata aikaansa

Sipilän hallitus nosti ohjelmassaan kokeiluun vihreiden lempilapsen, perustulon. Yanarin mielestä sosiaaliturvan perinpohjainen uudistus on tarpeen, sillä työelämän digitalisoituminen, automatisoituminen ja robotisoituminen muuttavat sosiaaliturvan ja työnteon yhteensovittamista.

”Ei ole enää työmarkkinoita, joissa töitä on joko 0 tai 40 tuntia viikossa – välimuotoja on valtavasti. On tärkeää, että sosiaaliturvamme ottaa huomioon työtilanteiden moninaisuuden”, hän sanoo.

Nykyistä perustulokokeilua hän pitää hyvänä, mutta sen toteutusta kunnianhimmottomana. Kun 560 euron kuu-kausituloa saa kokeilussa vain 2 000

työtöntä henkilöä, pitkälle meneviä johtopäätöksiä sosiaaliturvan mullistavasta muutoksesta on vaikea tehdä.

”Olin esimerkiksi halunnut nähdä, miten perustulo vaikuttaisi yrittäjiin: lisääkö se riskinottokykyä tai palkkaavako yrittäjät enemmän työntekijöitä, kun heillä on vähimmäisturva. Joukon olisi pitänyt olla suurempi”, Yanar arvioi.

Perustuloa vastustetaan kalliina ja passivoivana tukena. Perustulon kannustavuudesta eri ikäluokissa tarvitaan Yanarin mielestä lisää tietoa.

”Kuulen paljon tarinoita siitä, että ihmiset eivät tällä hetkellä tee keikkatai osa-aikatyötä, koska käteen jäävä rahamäärä on sama tai jopa pienempi kuin ilman työntekoa. Lisäksi paperisota on resurssien hukkakäyttöä. Se on, paitsi alentavaa, myös tehotonta ajankäyttöä.”

Kansainvälinen media aina Al-Jazeerasta New York Timesiin ja El Paísiin on uutisoinut Suomen perustulokokeilusta lähes vallankumouksellisenä. Suomessa keskustelu perustulosta on kuitenkin varsin vaisua.

”Mieliala tuntuu kansainvälisillä areenoilla olevan innokkaampi kuin Suomessa. Suomalainen politiikka on konservatiivista uudistuksista kohtaan, ja perustulo on vasta murtautumassa valtavirtaan”, Yanar toteaa.

Seuraavista eduskuntavaaleista hän povaa perustulovaaleja. Kokeilun tulokset valmistuvat seuraavien eduskuntavaalien aikoihin, ja puolueet joutuvat muovaamaan kantansa kokeilun tuloksiin.

Yanaria kiinnostaa erityisesti perustuloa pitkään vastustaneiden demarien kanta, sillä he voivat istua seuraavassa hallituksessa. Tällä hetkellä demarit hiovat perustulolle vastineeksi yleisturva nuorisjärjestönsä ehdotuksen pohjalta.

Alkuperäisen ehdotuksen mukaan yleisturva korvaisi muun muassa toimeentulotuen perusosan, sosiaaliturvan vähimmäisetuudet, opiskelijoiden ja asumisen tuet sekä kotihoidontuen. Sitä ei kuitenkaan maksettaisi kaikil-

Olisin halunnut nähdä, miten perustulo vaikuttaisi yrittäjiin.

le saman verran, ilman tarveharkintaa eikä vastikkeettomasti, kuten perustuloa.

”Demareidenkin ehdotus on perustulon suuntainen, mikä kertoo perustulon varteentottavuudesta”, Yanar sanoo.

Kuplautuminen on todellinen uhka

Yanar on somepoliitikko, jolla on pelkästään Facebookissa yli 20 000 seuraajaa. Tutkijoiden mukaan sosiaalinen media synnyttää samoin ajattelevien ihmisten kuplia, joihin toisin elävien tai ajattelevien äänet eivät kantaudu.

Kuulevatko päättäjät omissa kuplissaan huonosti toimeentulevien ääntä?

”Eivät välttämättä – ja se on ongelma. Uutena kansanedustajana elän kuin opiskelijanakin. Voi olla ongelma, jos neljännen kauden kansanedustajana on tottunut korkeaan tulotasoon eikä näe peruspuurtamista. Siksi poliitikoilta tarvitaan valppautta”, Yanar sanoo.

Hän itse saa suoraa kansalaispalautetta metrovaunussa ja lenkkipolulla. Keskustelemaan tulevat niin eläkeläismummit, selfieitä napsivat opiskelijat kuin Yanaria veljekseen kutsuvat maahanmuuttajat.

Juuri tämä – rajojen mataluus ja sii-
lojen puuttuminen – tekevät Suomesta
ainutlaatuisen.

”Kansainväliset kollegat ihmettelevät, miten voin olla uskottava, kun käytän julkisia. Minusta tämä on mahtavaa. Minulla olisi uskottavuusongelmia, jos unohtaisin mistä olen lähtöisin.”

Perustoimeentulotuen hakemus hylätään useimmiten tulojen vuoksi

Perustoimeentulotuen siirtyminen Kelan hoidettavaksi on merkittävin muutos sosiaaliturvassa moneen vuoteen. Samalla se on myös testi sosiaaliturvan toimivuudesta. Alkuvuoden tilastoista voidaan päätellä jotakin siitä, osataanko tuki kohdistaa oikein.

Kelan maksettavaksi vuodenvaihteessa siirtynyt perustoimeentulotuki on kotitalouskohtainen viimesijainen tuki. Siihen on oikeus jokaisella, joka ”on tuen tarpeessa eikä voi saada toimeentuloa ansiotyöllään, yrittäjätoiminnallaan, toimeentuloa turvaavien muiden etuuksien avulla, muista tuloistaan tai varoistaan, häneen nähden elatusvelvollisen henkilön huolenpidolla tai muulla tavalla” (Laki toimeentulotuesta 2 §).

Kela tekee päätöksen tuen saannista perustuen lakiin ja siihen pohjautuvaan etuusohjeeseen. Täydentävää ja ehkäisevää toimeentulotukea haetaan edelleen omasta asuinkunnasta.

Perustoimeentulotuen Kela-siirron

Hakemisen kynnyksen uskottiin madaltuvan, kun sosiaalitoimistoissa asioimisen stigma poistuisi.

tavoitteena oli parantaa tuen hakijoiden yhdenvertaisuutta, yksinkertaistaa hakuprosessia ja vapauttaa kuntien sosiaalityön resursseja asiakkaiden kanssa tehtävään sosiaalityöhön. Yhdenvertaisuuteen pyritään etenkin sillä, että kaikille hakijoille tehdään päätös perustoimeentulotuesta yhteisen etuusohjeen perusteella.

Toteutuuko yhdenvertaisuus?

Alkuvuoden kokemukset ovat osoittaneet, että toimeentulotuen uudistus on ollut teknisenä siirtona monimutkaisuudessaan erittäin haastava. Ennen pitkää päästään tilanteeseen, jossa perustoimeentulotuen hakemiseen ja päätöksiin liittyvät teknisluonteiset ongelmat on ratkaistu. Jäljelle jää kuitenkin muita ongelmia, jotka liittyvät laajemmin sosiaaliturvajärjestelmän toimivuuteen tai ennemminkin toimimattomuuteen.

Yksi tällainen ongelma on sosiaaliturvan liian alhainen taso. Mediassakin raportoidut haasteet liittyen perustoimeentulotuen Kela-siirtoon eivät ole kaikilta osin ratkaistavissa teknisillä järjestelmämuutoksilla tai edes har-

kinnan lisäämisellä päätöksenteossa. Jälkimmäinen olisi lisäksi ongelmallinen yhdenvertaisuuden tavoitteen toteutumisen näkökulmasta. Yksi keskeisistä haasteista on tuloylijäämä ja sen huomioon ottaminen perustoimeentulotuen päätöksiä tehtäessä.

28 % uusista hakemuksista hylättiin

Alkuvuonna Kelassa on tehty reilut 452 000 perustoimeentulotukipäätöstä. Niistä noin puolet on tehty uusille hakijoille, ja näistä päätöksistä 28 % oli kielteisiä. Uudella hakijalla tarkoitetaan ensimmäistä kertaa Kelasta perustoimeentulotukea hakevaa tai hakijaa, joka ei edellisenä kuukautena ole saanut tai hakenut perustoimeentulotukea Kelasta.

Yleisimmin, 64 %:ssa tapauksista, uusi hakemus hylättiin siksi, että hakijan kotitalouden yhteenlasketut tulot ja varat ylittivät kotitalouden yhteenlasketut menot. Toiseksi yleisin syy hylkäämiselle oli selvitysten puuttuminen, eli hakemukseen ei pyynnöistä huolimatta toimitettu tarvittavia liitteitä annetussa määräajassa. Tämä oli syynä 30 %:ssa hylkäämisistä.

Tavoitteena köyhyyden vähentäminen

Perustoimeentulotukipäätös perustuu laskelmaan, jossa otetaan huomioon hakijan kotitalouden yhteenlasketut menot ja tulot. Perustoimeentulotukea voi saada perusosalla katettaviin menoihin ja muihin perusmenoihin sitä osin kuin ne ylittävät kotitalouden käytettävissä olevat tulot ja varat.

Yksin asuvan lapsettoman henkilön perusosa on 487,89 euroa/kk. Sillä on tarkoitus kattaa muun muassa ruokaan, vaatetukseen, henkilökohtaiseen ja kodin puhtauteen, harrastuksiin ja virkistystoimintaan liittyvät menot sekä vähäiset terveydenhuoltomenot. Näiden lisäksi kohtuullisen suuruusina otetaan huomioon esimerkiksi asumismenot, välttämättömät muuttokustannukset sekä muut kuin perusosaan sisältyvät julkisen terveydenhuollon menot.

Yksi Kela-siirron tavoitteista oli perustoimeentulotuen alikäytön vähentäminen. Hakemisen kynnyksen uskottiin madaltuvan, kun sosiaalitoimistoissa asioimisen stigma poistuisi.

Stigman ja samalla alikäytön väheneminen edistäisi hallituksen köyhyyden vähentämisen tavoitetta. Se myös puoltasi toimeentulotukiudistuksen tarpeellisuutta uudistuksen saamasta kritiikistä huolimatta.

Kela-siirtoa edeltävän vertailutiedon puutteen vuoksi tarkkaa tietoa hakemismäärien kasvusta tai varsinkaan täysin uusista toimeentulotuen hakijoista ei vielä ole saatavilla. Siirron on kuitenkin Sosiaalibarometri-kyselyn mukaan arveltu madaltaneen hakukynnystä.

Stigman väheneminen voi näkyä myös siten, että yhä useampi kokeilee onneaan ja hakee perustoimeentulotukea vaikka tietäisi, ettei ole siihen oikeutettu. Vaikka mahdollisen ”ylikäytön” lisääntymistä verrattuna uudistusta edeltäneeseen aikaan ei voida suoraan kertyvästä rekisteritiedosta havaita, ilmiön laajuutta voidaan kuitenkin arvioida tarkastelemalla niitä

hakemuksia, jotka on hylätty tuloylijäämän vuoksi.

Onko perusturvan taso riittävän korkea?

Alustavan tarkastelumme perusteella kielteisen päätöksen ensimmäiseen perustoimeentulotukihakemukseensa sai liian suurten tulojen vuoksi 35 500 kotitaloutta.

Ensimmäistä kertaa perustoimeentulotukea Kelasta hakeneiden saamien kielteisten päätösten perusteena olevat laskennalliset ylijäämät vaihtelivat tarkastelussamme nolasta eurosta huomattaviin summiin, jopa satoihin tuhansiin euroihin. Puolessa tapauksista kyse oli kuitenkin alle 200 euron ylijäämästä. Vain 1 100 kotitaloudella laskelma oli alle 10 euroa ylijäämäinen.

Tuloylijäämän vuoksi kielteisen päätöksen saaneiden keskimääräiset tulot olivat noin 1 300 euroa/kk. Keskimäärin tulot olivat noin 270 euroa suuremmat kuin laskennalliset menot. Vaikka joukossa voi olla niitäkin, jotka ”kokeilevat kepillä jäätä”, on todennäköistä, että suurimmalla osalla hakijoista viimesijaisen toimeentuloturan tarve on oikeasti olemassa. Vaikka laskelma osoittaa tuloylijäämää, tulot

eivät käytännössä riitä elämiseen ja kotitalouksien on haettava toimeentulotukea.

Julkisessa keskustelussa on kiinnitetty huomiota perusturvan liian alhaiseen tasoon ja siitä johtuvaan toimeentulotuen tarpeen jatkuvaan kasvuun. Tarkastelumme osoittaa, että kasvu voisi olla vielä suurempaa, jos sosiaaliturvajärjestelmä turvaisi perustuslain hengessä kaikille mahdollisuuden ihmisarvoiseen elämään. ¶

Läs på svenska
sosiaalivakuutus.fi

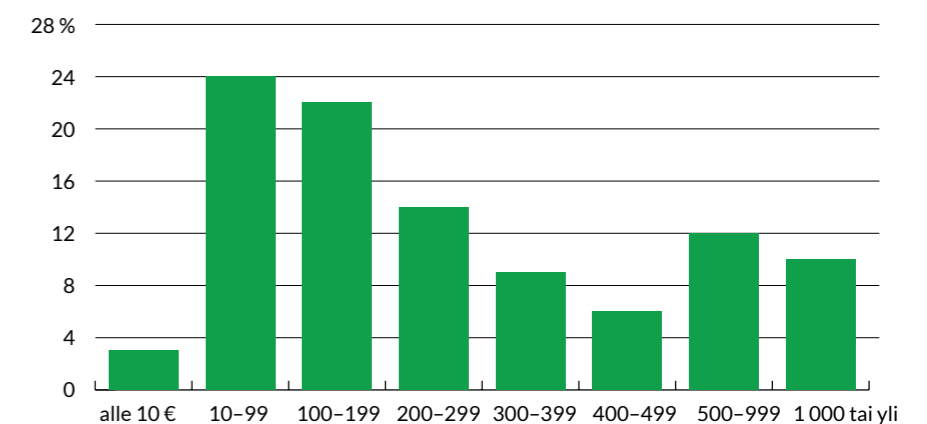

Tuija Korpela
tutkija, Kelan
tutkimusryhmä

Minna Ylikännö
johtava tutkija, Kelan
tutkimusryhmä

TULOYLJÄÄMÄN MÄÄRÄN JAKAUTUMINEN YLIJÄÄMÄN VUOKSI HYLÄTYISSÄ ENSIMMÄISISSÄ PERUSTOIMEENTULOTUKIPÄÄTÖKSISSÄ

Perustoimeentulotuki on saajalleen usein pääasiallinen tulonlähde

Useampi kuin joka neljäs perustoimeentulotukea saava kotitalous ei saa ensisijaisia toimeentuloetuksia, kuten työttömyysetuutta, opintorahaa tai eläkettä. Tulottomia kotitalouksia on etenkin nuorissa ikäryhmissä.

Kela maksoi maaliskuussa 2017 perustoimeentulotukea 138 000 kotitaloudelle. Niistä 27 %:lla oli vain asumistuloja tai ei tuloja lainkaan.

Alle 25-vuotiaiden hakijoiden kotitalouksista tulottomia tai vain asumistukea saavia oli 40 %. Esimerkiksi 65 vuotta täyttäneiden hakijoiden kotitalouksien vastaava osuus oli 8 %.

Tuki maaliskuussa keskimäärin 471 euroa

Ensisijaisten tulojen puuttuminen nostaa maksettavan perustoimeentulotuen määrää. Kelan maksama perustoimeentulotuki oli maaliskuussa 2017 keskimäärin 471 euroa kuukaudessa kotitaloutta kohti. Tulottomilla tai vain asumistukea saavilla kotitalouksilla keskimääräinen tuki oli 662 euroa ja muilla kotitalouksilla 400 euroa.

Kun kotitaloudella ei ole asumistuen lisäksi muita tuloja, perustoimeentulotuella katetaan asumismenojen ja terveydenhuoltomenojen lisäksi perusosamenot, jotka on tarkoitettu jokapäiväisen elämän välttämättömiin menoihin. Perusosan määrä on esimerkiksi yksin asuvalla lapsettomalla henkilöllä 487,89 euroa kuukaudessa.

Kelan perustoimeentulotuen tilastoinnissa on arvioitu, miten Kelan maksama tuki kohdentuu eri menoihin. Arvioinnin lähtökohtana on, että asumistuki on tarkoitettu asumismenojen kattamiseen. Muut kotitalouden tulot kohdennetaan ensisijaisesti

PERUSTOIMEENTULOTUEN SAAJAKOTITALOUDET MAALIKUUSSA 2017, TUEN MÄÄRÄ €/KK JA TUEN KOHDENTUMINEN ERI MENOIHIN

perusosaan ja tämän jälkeen tasaisesti muihin perusmenoihin.

Kela maksoi maaliskuussa 2017 perustoimeentulotukea 62,4 milj. euroa. Tästä summasta arviolta 48 % kohdistui asumismenoihin, joita ovat muun muassa vuokramenot sekä muut asumiseen liittyvät menot, kuten vesi- ja sähkölaskut. Perusosamenoihin kohdistui 35 %, terveydenhuoltomenoihin 11 % ja muihin menoihin 6 % summasta.

Pienet tuet kohdistuivat asumiseen ja terveydenhoitoon

Maaliskuussa 2017 Kelan perustoimeentulotukea saavista kotitalouksista suuri osa, 41 % prosenttia, sai tukea alle 300 euroa. Osa kotitalouksista sai tukea merkittävästi tätä summaa enemmän. Tuen määrä oli vähintään 600 euroa 30 %:lla kotitalouksista. Vähintään 1 000 euron tukisumman saaneiden osuus oli 8 %.

Alle 300 euroa perustoimeentulotukea saaneiden kotitalouksien osalta tuki kohdistui suhteessa muita enem-

män asumismenoihin. Alle 100 euroa tukea saaneissa kotitalouksissa merkittävä osa kohdistui myös terveydenhuoltomenoihin. Perustoimeentulotuen määrän kasvaessa kotitaloudelle maksettu tuki kohdistui suhteellisesti enemmän perusosamenoihin. [\[1\]](#)

Heidi Kempainen
pääsuunnittelija,
Kelan tilasto- ja
tietovarastoryhmä

Näin äitiyspakkaus mullisti äitien terveyden seurannan

Äitiyspakkauksen nerokkain oivallus olikin sen kytkeminen osaksi äitiysneuvoloiden terveystarkastuksia.

Pittsburghissa Yhdysvalloissa järjestettiin huhtikuussa 2017 viides kansallinen konferenssi hyväntekeväisyysjärjestö Cribs for Kidsin toimesta. Järjestö muun muassa jakaa lastensänkyjä vähävaraisille perheille niiden terveysalan tuottajien välityksellä, jotka seuraavat, että äidit saavat tarvittavan raskausajan hoidon. Lisäksi kumppaneina on muun muassa vakuutusyhtiöitä, jotka käyttävät järjestön sänkyjä kannustimina raskausajan tarkastuksiin. Konferenssiin oli kutsuttu myös luennoitsija Kelasta selvittämään suomalaisen äitiysavustuksen ja -pakkauksen merkitystä lapsikuolleisuuden alentamisessa.

Kelasta pyydetään usein tutkimustietoa äitiyspakkauksen vaikutuksista alhaiseen imeväiskuolleisuuteen Suomessa. Näiden asioiden yhteydestä uutisoidaan joskus kansainvälisesti tavalla, joka voi ihmetyttää meitä suomalaisia.

Brittilehti Mirror esimerkiksi hehkutti äitiyspakkauksen mahdollisesti ”pelastavan henkiä”, koska ”melkoisen ahdas laatikko estää vauvaa kääntymästä mahalleen, ja vähentää näin kätkytkuoleman riskiä.” Mirror arvioi, että tämä on ”hyvä uutinen Britanniassa, missä lapsikuolleisuus on edelleen yksi Euroopan korkeimmista.”

Äitiyspakkausta pilotoidaan jo mo-

nissa, niin kehittyneissä kuin kehittyvissäkin, maissa. Lisäksi yritysmaailma on alkanut hyödyntää äitiyspakkauksen ideaa kaupallisesti.

Kätkytkuoleman riskiä ja imeväiskuolleisuuden alenemista on käytetty myös väittäminä äitiyspakkausten markkinoinnissa.

Tausta lähes 100 vuoden takaa

Suora tutkimusnäyttöä ja empiiristä aineistoa äitiyspakkauksen vaikutuksista lapsikuolleisuuteen ja kansanterveyteen ei ole. Sen sijaan on tarpeen ymmärtää, millaisessa yhteiskunnassa ja olosuhteissa 1900-luvun alkuvuosi-

kymmeninä Suomessa elettiin, miksi äitiysavustus silloin oli tärkeä ja miten yhteiskunta on sen jälkeen muuttunut.

Noin 80 vuotta sitten lapsikuolleisuus oli korkea, syntyvyys alhainen ja suuri osa väestöstä köyhää. Merkittäviä haasteita kansanterveyden näkökulmasta olivat huono yleinen elintaso ja hygienia, tuberkuloosi ja kulkutaudit. Köyhissä oloissa oli pula niin puhtaista lasten vaatteista kuin vuodevaatteistakin.

Ongelmia paikattiin hyväntekeväisyystyöllä. Synnyttäneille äideille jaettiin kiertokori perustarvikkeineen, joka luovutettiin, vaatteet pestyinä, äidiltä seuraavalle. Se oli äitiyspakkauksen edeltäjä.

Kättilö- ja neuvolatoiminnan kehittäminen oli vasta alussa, mutta edes olemassa olevien palvelujen piiriin ei läheskään aina hakeuduttu. Pientä edistystä kuitenkin oli. Helsinkiin perustettiin maan ensimmäinen neuvola 1920-luvulla, ja lapsikuolleisuus laski sen lähialueella kolmessa vuodessa 15 %:sta 3 %:iin.

Neuvoloista tuli pelastus

Neuvolatoiminnan käynnistyminen 1920-luvulla oli odottavien äitien ja lasten terveyden kannalta merkittävä asia. Neuvolatoiminta tuli lakisääteiseksi vuonna 1944 ja äitiysavustus vuonna 1937. Äitiysavustus oli aluksi tarkoitettu vähävaraisille äideille, ja sen saaminen edellytti käyntiä neuvolassa.

Äitiysavustus annettiin joko rahana tai luontaisavustuksena tai molempina. Avustuksesta tuli alusta lähtien äideille kannustin hakeutua kunnan kättilön, neuvolan tai lääkärin vastaanotolle. Todistus raskaudesta piti hankkia viimeistään seitsemännen raskauskuukauden jälkeen, jos halusi saada avustuksen. Samalla äidit saatiin terveystarkastuksiin jo ennen lapsen syntymää.

Kun äitiysavustuksesta tuli kaikille odottaville äideille tarkoitettu etuus vuonna 1949, neuvolatoiminta kattoi jo lähes koko maan. Terveystarkastus vaadittiin siitä lähtien viimeistään neljännellä raskauskuukaudella. Neuvola-

käynnit kättilön ja lääkärin luona ovat alusta lähtien olleet maksuttomia.

Äitiyspakkauksen kytkeminen osaksi terveydenhuoltoa ja terveystarkastuksia oli terveysvaikutusten kannalta olennainen asia. Henkeä uhkaavien bakteeritulehdusten lääkehoidon kehittyminen 1930–40-luvulla vaikutti merkittävästi kansanterveyteen, kuten myös rokotusohjelmien käynnistyminen 1940–50-luvulla, vastasyntyneiden rokottaminen tuberkuloosia vastaan vuodesta 1941 ja sairaalaverkoston laajeneminen 1950-luvulla. Vuonna 1964 astui voimaan sairausvakuutuslaki ja vuonna 1972 kansanterveyslaki.

Äitiysavustus edisti tasa-arvoa

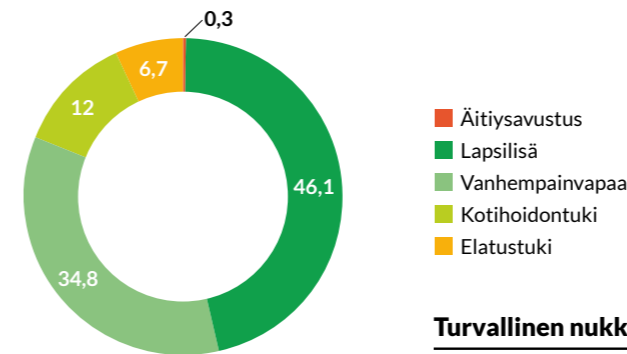
Äitiysavustuksen piti alun perin myös tasata tuloeroja. Palkkatyöstä elantonsa saavien äitien 4–6 viikon synnytysloma tarkoitti vuosisadan alussa käytännössä työkieltoa, jonka ajalta he menettivät tuloja. Kun hallitus antoi esityksen ensimmäisestä äitiysavustuksesta 1937, siinä ehdotettiin pientuloisille tarkoitettua avustusta, joka olisi työtulonsa menettäville äideille suurempi kuin niille, joiden elanto järjestyi muuten.

Lopullinen äitiysavustus muodostui kuitenkin kaikille yhtä suureksi ja tarveharkinnasta huolimatta melko anteliaaksi. Se myönnettiin noin kahdelle kolmasosalle kaikista äideistä. Äidit asuivat tuolloin vielä pääosin maaseudulla, ja äitiysavustus vastasi noin kolmannesta keskimääräisestä teollisuustyöntekijän palkasta.

Avustuksista päättäminen oli aluksi kuntien huoltolautakuntien tehtävänä. Kela on vastannut äitiyspakkauksen jakamisesta ja hallinnoinnista vuodesta 1994 lähtien. Työssäkäyvien äitien ansionmenetyksiä alettiin korvata vasta, kun sairausvakuutuslaki tuli voimaan vuonna 1964 ja ansiotulottomat olivat oikeutettuja vähimmäismääräiseen päivärahaan.

Nukkumispaikaksi soveltuvaksi pakkaus suunniteltiin vasta vuonna

KELAN MAKSAMAT PERHE-ETUUKSET 2015 (%), YHTEENSÄ 3,001 MILJ. EUROA

1941. Tämän arvioitiin ehkäisevän tartuntatautiin leviämistä lapsiin. Rakel Jalaksen opas *Äideille* muistutti 1940- ja 1950-luvun äideille, että lapsi tarvitsi heti synnyttyään oman vuoteen suojaksi tartunnoilta. Oppaassa annettiin ohjeita myös siihen, miten äitiyspakkauksen laatikon saattoi koristella edullisesti mukavan näköiseksi.

Kuinka usein ja kuinka pitkään lasta nukutetaan pakkauksessa, kiinnosti alussa mainitun konferenssin osanottajia. Tähän kysymykseen ei ollut kattavaa tutkimustietoa. Kelan äitiyspakkauksensuostajien tiedämme, että vuonna 2011 kyselyyn vastanneista 42 % ja vuonna 2017 kyselyyn vastanneista 37 % oli käyttänyt pakkausta lapsen nukkumispaikkana. Jälkimmäiseen kysymykseen oli vastattavissa vain kokemustietoon perustuva arvio, noin 2–3 kuukautta.

Erityisen kiinnostunut yleisö oli siitä tiedosta, että maksuttomat neuvolakäynnit alkavat jo varhain raskausaikana. Äitiysavustuksen saanti edellyttää, että tarkastukseen on tullava viimeistään neljännen raskauskuukauden aikana. Tarkastukset ja neuvolatoiminta jatkuvat lapsen syntymän jälkeen, ja noin 99 % äideistä käyttää palveluja hyväkseen. Yhdysvalloissa ei ole ilmaista neuvolatoimintaa, kuten ei ole monessa muussakaan maassa, eivätkä kaikki kuulu vakuutusten piiriin.

Turvallinen nukkumapaikka

Äitiyspakkaukselaatikko nukkumispaikkana kiinnostaa maailmalla jopa enemmän kuin pakkauksessa olevat korkeatasoiset ja järkevät tuotteet. Laatikko voi tarjota vastasyntyneelle turvallisen ensisängyn. Kätkytkuolema, tukehtuminen nukuessa tai nukkumiseen liittyvät selittämättömät kuolinsyyt ovat maailmalla yleisiä.

Suomessa kuolinsyitä on tilastoitu vuodesta 1936 alkaen mutta kätkytkuolemia vasta vuodesta 1987 lähtien. Vuonna 1936 alle 1-vuotiaana kuoli 4 543 lasta, mikä tarkoittaa 66 lasta 1 000 syntynyttä kohti. Yleisimmät kuolinsyyt imeväisiässä liittyivät syntymävammoihin, kehitysvirheisiin tai synnyttävien heikkouteen (40 %). Vauvoja kuoli paljon keuhkokuumeeseen, ripuliin, influenssaan, hinkuyskään ja tuberkuloosiin.

Nykyisin alle vuoden iässä kuolee vain noin pari promillea syntyneistä. Vuonna 2015 imeväiskuolleisuus oli 1 000 lasta kohti 1,7 eli 96 lasta vuodessa. Näistä kuolemista kätkytkuolemia oli 8. Yleisimmät kuolinsyyt liittyvät nykyään ennen syntymää alkaneisiin tiloihin ja synnyttävien epämuodostumiin sekä kromosomipoikkeavuuksiin.

Nykyisin tuleville äideille on jo selvä, että neuvolaan hakeudutaan, kun tullaan raskaaksi – ilman äitiyspakkauksia. Siitä ei kuitenkaan ole haluttu luopua, ja äidit ovat yhä oikeutettuja tähän suosittuun valtion lahjaan. Jopa 95 % ensisynnyttäjäistä valitsee äitiyspakkauksen eikä raha-avustusta. ¶

Nukkumiseen liittyvät kuolinsyyt yleisiä maailmalla

Lapsen turvallisen nukuttamistavan tai nukkumispaikan puutteisiin liittyvät kuolinsyyt ovat kansainvälisesti yleisiä. Yhdysvalloissa lapsen turvallisia nukkumisjärjestelyjä pidetään tärkeänä tekijänä imeväiskuolleisuuden alentamisessa. Vuonna 2011 kätkytkuolemia (SIDS eli sudden infant death syndrome) oli 1 000 syntynyttä kohti 0,43.

Kun kaikki nukkumiseen liitettävät kuolinsyyt lasketaan yhteen (SUID, sudden unexplained infant death, eli kätkytkuolema, imeväisen tapaturmainen tukehtuminen tai kuristuminen vuoteessa tai tuntematon imeväisen kuolinsyy), ne muodostavat kolmanneksi yleisimmän kuolinsyyntä, johon menehtyy noin 1 lapsi 1 000 lasta kohti.

ALLE 1-VUOTIAIDEN LASTEN KUOLINSYYT SUOMESSA 1936 JA 2008

1936	Määrä	2008	Määrä
Synnyttämätön tai muu vamma	1 892	Synnyttämättömät sairaudet	74
Keuhkokuume	599	Geneettiset häiriöt	47
Ripuli	430	Kätkytkuolemat ja selittämättömät äkilliset kuolemat	12
Sairauskohtaus	298	Muut syyt	23
Influenssa	240		
Vatsasairaudet	220		
Tuberkuloosi	176		
Hinkuyskä	159		
Muut syyt	76		
Yhteensä	4 543	Yhteensä	159
Väestön kokonaismäärä, milj.	3,5	Väestön kokonaismäärä, milj.	5,4

Lähde: Korpi, H.

Anita Haataja johtava tutkija Kela

Karoliina Koskenvuo tutkimustiimin päällikkö Kela

Tuire Santamäki-Vuori pelkää, että tuloerot karkaavat käsistä. ”Kyky ymmärtää toisen elämäntilannetta ja ongelmia hämärtyy. Se on kansakunnan yhtenäisyyden näkökulmasta vaarallista.”

”Tilanne työmarkkinoilla on jo huolestuttava”

Eriarvoistuminen näkyy työmarkkinoilla tuloerojen kasvuna, sanoo johtaja Tuire Santamäki-Vuori THL:stä. Hän jakaa ammattiliittojen huolen työssä käyvien köyhyydestä mutta tarjoaa tilanteeseen erilaisia lääkkeitä kuin PAMin Antti Veirto.

Teksti Laura Kosonen Kuvat Miika Kainu

Työmarkkinoilla joudutaan lähivuosina sopeutumaan vauhdikkaasti työn murrokseen. Se tarkoittaa kipeitä päätöksiä.

”Tilanne on erityisen huolestuttava siksi, että luottamus työmarkkinaosapuolten välillä on tällä hetkellä kovalla koetuksella”, sanoo Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) hyvinvointiosaston johtaja Tuire Santamäki-Vuori.

Luottamus ja kunnioitus pitävät hänen mukaansa yllä yhteisen sopimisen perinnettä. Vastuulliseen toimintaan kuuluu, ettei toisen osapuolen varpaille poljeta tahallaan, vaikka siihen tarjoutuisi mahdollisuus.

Santamäki-Vuori arvioi, että muutoksia on tehtävä niin työolainsäädäntöön kuin sosiaaliturvaan.

”Luottamuksen puute vaikuttaa käytännössä ja voimallisesti siihen, millaisia päätöksiä suomalaisessa yh-

teiskunnassa pystytään tekemään niin valtakunnallisesti kuin paikallisesti”, hän toteaa.

Nollasopimuksissa kestävämpiä ongelmia

Santamäki-Vuori on seurannut pitkään aitiopaikoilta suomalaista työelämää. Hän on toiminut aiemmin valtiosihteerinä työ- ja elinkeinoministeriössä sekä valtiovarainministeriössä. 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen hän työskenteli Julkisten- ja hyvinvointialojen liiton JHL:n puheenjohtajana.

”Tosiasia on, että epävarmimmat työn teettämisen tavat ovat lisääntyneet. Yrittäjäriskiä on siirretty työntekijän harteille. Nollatuntisopimukset ovat tästä räikein esimerkki”, Santamäki-Vuori sanoo.

Nollatuntisopimus tarkoittaa työ- sopimusta, jossa työtuntien minimi-

← ← **ANTTI VEIRTO:** Luopuminen tulopoliitikasta on ollut isku suomalaiselle luottamusyhteiskunnalle. On riski, jos yritykset eivät arvosta luottamukseen perustunutta toimintakulttuuria.

määräksi on sovittu nolla tuntia. Työnantaja ei siis takaa työntekijälle tiettyä viikkotuntimäärää vaan voi tarjota töitä tarpeensa mukaan. Nollatuntisopimuksia on käytössä erityisesti kaupan alalla, terveys- ja sosiaalipalveluissa sekä ravitsemus- ja majoitusosalalla. Tilastokeskuksen mukaan nollatuntisopimuksella työskentelee runsaat 80 000 työntekijää.

Työntekijälle nollatuntisopimus saattaa aiheuttaa monenlaisia hankaluuksia: toimeentuloa ja työvuoroja on vaikea ennakoita eikä sairaus- tai irtisanomisajalta välttämättä makseta palkkaa. Nollatuntisopimuksia onkin pidetty työnantajan keinona kiertää lakien ja työehtosopimusten takaamia työntekijöiden oikeuksia.

Eduskunta hylkäsi maaliskuun lopussa kansalaisaloitteen, jolla nollatuntisopimukset olisi kielletty. Puoliväliriihessään hallitus kuitenkin lupasi puuttua nollasopimusten räikeimpiin epäkohtiin.

”Mielestäni oli oikea päätös, ettei nollasopimuksia kielletty kategori-
sesti, mutta käyttöalan rajausten soisi olevan tiukkoja. Muutoksia kuitenkin tarvitaan. Nollasopimuksella työskentelevien työttömyysturvaan ja sairausajan palkanmaksuun liittyy kestävämmä ongelmia”, Santamäki-Vuori linjaa.

Perustulo tulee kalliiksi

Santamäki-Vuoren mukaan sosiaaliturvaan tarvitaan suuria uudistuksia, sillä nollatuntisopimukset ovat epätyypillisistä työsuhteista vain ääripään esimerkki. Myös muun muassa osa-aika- ja pätkätyöt sekä itsensä työllistäminen ovat yleistyneet.

Nollatuntisopimuksia on pidetty keinona kiertää työntekijöiden oikeuksia.

Santamäki-Vuori ei lähtisi etsimään ratkaisua perustulon kaltaisesta radikaalista uudistuksesta.

”Monet perustulomallit, kuten tällä hetkellä kokeilussa oleva malli, ovat koko kansaan sovellettuna liian kalliita”, hän huomauttaa.

Santamäki-Vuori tukisi työllistymistä esimerkiksi lisäämällä henkilökohtaista palvelua TE-toimistoissa, kasvattamalla palkkatukea ja vahvistamalla aktiivista aikuissosiaalityötä.

Vaikka sosiaaliturvaan ei tehtäisi radikaaleja uudistuksia, pitäisi etuuskien määräytymisperusteita yhdenmukaistaa ja etuuksia koota yhteen sekä liudentaa niiden rajapintoja.

”Tällä hetkellä rajataan hyvin tiukasti esimerkiksi sitä, millaisissa tilanteissa työttömyysturva saava voi opiskella. Tällaisiin kynnyksiin pitäisi puuttua”, Santamäki-Vuori toteaa.

Hän pitää tärkeänä myös itsensä työllistäjien aseman vahvistamista. Hän uskoo, että tulevaisuudessa yhä useampi saa elantonsa joko työllistämällä itsensä kokonaan tai toimimalla yrittäjänä palkkatyön ohessa.

Santamäki-Vuoren mielestä on otettu ensimmäisiä askelia oikeaan suuntaan, kun on alettu valmistella mahdollisuutta sivutoimisen yrittäjyyden aloittamiseen työttömyysaikana. Toinen hyvä uudistus on oikeus yrittäjänä ja palkansaajana tehdyn työn yhtäaikaisen vakuuttamiseen työttömyyden varalle.

Työaikakorvaukset remonttiin?

Santamäki-Vuori ennustaa, että myös vakituisissa työsuhteissa olevien työehtoihin tulee muutoksia. Hän kyseenalaistaa nykyiset epämukavan työajan korvaukset esimerkiksi ilta- ja viikonlopputöistä.

”Ovatko nykytasoiset korvaukset enää perusteltuja, kun työn tekemisen aikarytmit ovat muuttuneet ja työtä tehdään mobilisaation seurauksena missä ja milloin tahansa”, Santamäki-Vuori kysyy.

← **ANTTI VEIRTO:** Nämä ovat hyviä tavoitteita, mutta kuinka ne toteutuvat, kun TE-toimistojen palvelut siirtyvät maakuntien kasvu- ja palveluiden alaisuuteen? Onko laadukkaat palvelut mahdollista tuottaa maakunnallisesti?

← ← **ANTTI VEIRTO:** Ilman ay-liikkeen aktiivisuutta asia tuskin olisi noussut esiin. Nyt on tärkeää, että korjausliikkeitä todella tehdään.

← **ANTTI VEIRTO:** Esimerkiksi ravintola-alalla työ tehdään työpaikalla. Pihviä ei voi paistaa etänä. Matalapalkka-aloilla on äärimmäisen hankala ajatus, että lisää leikattaisiin.

”Eriarvoistumisesta tuli kansallinen visio”

Luottamusyhteiskunnan murros kuuluu erityisesti työnantaja-puolen äänenpainoissa, sanoo Palvelualojen ammattiliitto PAMin tutkimuspäällikkö Antti Veirto.

”Kun Elinkeinoelämän keskusliitto ilmoittaa, että tavoitteenä on siirtyä liitto- ja työpaikkakohtaisiin sopimuksiin, niin seuraavaksi jo jotkut huuhtelevatkin henkilökohtaisen sopimisen perään”, Veirto sanoo.

Hänen mukaansa sopimuspöydässä etulyöntiasema on sillä, jolla on rahat. Yksittäisen työntekijän asema on turvaton.

Luottamusta uhkaa myös tuloerojen kasvu, erityisesti se, että tulohaitarin yläpäässä juostaan hyvää vauhtia muilta karkuun. Ajanjaksolla 1990–2014 ylimmän yhden prosentin tuloryhmässä käytävissä olevat tulot nousivat kaksi kertaa nopeammin verrattuna muihin suomalaisiin. Lisäksi tuloliikkuvuus ylöspäin vähentyi.

”1990-luvun laman poliittisissa linjanvedoissa hyväksyttiin tietoisesti sellainen kansallinen visio, jossa keskitytään taloudelliseen kasvuun ja markkinoiden edistämiseen sekä julkisten menojen hillitsemiseen. Kääntöpuolena hyväksyttiin myös se, että eriarvoisuus lisääntyy”, Veirto toteaa.

Hän muistuttaa, että Suomi on saanut kansainvälisestäikin moitteita perusturvan liian alhaisesta tasosta.

Veirton mielestä aikaa kuvaa se, että yhteiskunnan etuuksia saavat nähdään aiempaa useammin työn vieroksujina.

”Hallituksen kaavailut, joissa työttömät työnhakijat pakotetaan karenssin uhalla hakemaan määrääjassa tiettyä määrää työpaikkoja, ovat aktiivisen työvoimapolitiikan irvikuva”, hän jatkaa.

Veirto muistuttaa, että muutokset esimerkiksi asumistukeen vaikuttavat myös työssäkäyvien elämään.

”Monille PAMin jäsenille asumistuki on osa tulojen kokonaisuutta. Asumistuen leikkaukset vaikeuttavat työssäkäyvien pienipalkkaisten ihmisten toimeentuloa”, hän jatkaa.

Työssäkäyvien köyhyys on huolestuttava ilmiö, joka Veirton mukaan yleistyy Suomessa. Kahta työtä tekevien ihmisten määrä on kasvanut. Yksi syy siihen saattaa olla työntekijän tahdon vastainen osa-aikatyö.

”Vastoin tahtoaan osa-aikatyötä tekevien määrä on lisääntynyt. Kaikista osa-aikatyöläisistä heitä on noin kolmannes. Kaupan alalla joka toinen osa-aikainen myyjä on osa-aikainen vastoin tahtoaan”, Veirto kertoo.

Hän uskoo, että nyt rakennetaan kahden kerroksen työmarkkinoita, joilla työntekijät ovat keskenään eriarvoisessa asemassa.

”Työttömyyden nujertamisen varjolla on ehdotettu, että esimerkiksi nuorille, maahanmuuttajille tai ikääntyneille voitaisiin maksaa muita pienempää palkkaa. Emme voi asettaa ihmisiä tällä tavoin eri viivalle”, Veirto muistuttaa.

PAMin tutkimuspäällikkö Antti Veirto on huolissaan työssäkäyvien köyhtymisestä.

Yhteiskunnan etuuksia saavat nähdään aiempaa useammin työn vieroksujina.

Jos työaikakorvauksiin puututaan, se ei saisi kuitenkaan johtaa jo muutenkin matalasti palkattujen alojen tulotason laskuun.

”Kun kunta-alalla karsittiin kokeimuslisiä, työnantajalle koitua säästökanavoitiin peruspalkkojen korottamiseen. Jos työaikalainsäädäntöä muutetaan, työehtosopimuksissa täytyy miettiä sopivat kompensatiot”, Santamäki-Vuori muistuttaa.

Tuloerojen kasvu vääristää näkemyksiä

Tuire Santamäki-Vuori on huolissaan tulojakauman ääripäistä ja erityisesti siitä, että eniten tienaaavien tulotason nousu karkaa käsistä.

”Jos ansiot ovat aivan toisesta maailmasta kuin valtaväestöllä, myös todellisuus, jossa eletään, on toisenlainen. Kyky ymmärtää toisen elämäntilannetta ja ongelmia hämärtyy. Se on kansakunnan yhtenäisyyden näkökulmasta vaarallista”, Santamäki-Vuori sanoo.

Janan toisessa päässä on ihmisryhmä, joka uhkaa jäädä kokonaan työelämän ulkopuolelle. Esimerkiksi vajaa-työkykyisten ja vammaisten työllistymisen mahdollisuuksia pitäisi parantaa. Santamäki-Vuoren mukaan yksi keino vaikuttaa tähän olisi väljentää lisätyön tarjoamisvelvoitetta.

Tällä hetkellä työopimuslaki velvoittaa työnantajan tarjoamaan lisätyötä jo palveluksessa olevalle osa-aikaiselle työntekijälle ennen uusien työntekijöiden palkkaamista. Toisaalta nollatuntisopimukset kiertävät tätä velvoitetta.

Voiko ihmisen hoivan ja läsnäolon korvata kehitteillä olevilla sovelluksilla?

”Lisätyön tarjoamisvelvoite on nollatuntisopimuksia lukuun ottamatta erittäin tiukka. Velvoite on omiaan estämään esimerkiksi oppisopimusta paikkojen järjestymistä tai vammaisten osa-aikaista työllistymistä. Meidän olisi syytä pohtia tällaisia painotuksia työlainsäädännössä”, Santamäki-Vuori sanoo.

Kuntouttava työtoiminta osaksi opintoja

Kuntouttava työtoiminta on yksi keino saattaa vaikeasti työllistyviä henkilöitä kiinni työn syrjään. Sitä on kritisoitu tehottomaksi, sillä vain harva toimintaan osallistuneista työllistyy myöhemmin palkkatyöhön. Ongelmana on, että kuntouttava työtoiminta on sisällöltään ja laadultaan kirjavaa. Kriitikoiden mielestä sitä käytetään sumeilematta palkattoman työvoiman hankkimiseksi.

”On totta, että kuntouttavalla työtoiminnalla teetetään paikoin työtä ilman työsuhdetta. Toimintaan ohjataan myös ihmisiä, joilla ei ole ongelmia työ- tai toimintakyvyssä ja joille pitäisi ennemminkin tarjota palkkatukityötä”, Santamäki-Vuori huomauttaa.

Kuntouttavan työtoiminnan idea on, että se johtaisi seuraavaan askeleeseen työllistymisessä. Santamäki-Vuoren mielestä se voisi tapahtua esimerkiksi osaamisen opinnollistamisella. Se tarkoittaa työkokeilun tai työpajajakson laskemista ammatilliseksi opinnoiksi.

”Ei pidä myöskään unohtaa, että kuntouttava työtoiminta on aina viimeisijainen palvelu, johon pitäisi yhdistää laajasti sosiaali- ja terveyspalveluja.”

Teknologinen kehitys vähentää myös asiantuntijatehtäviä

Tuire Santamäki-Vuori ennustaa, että suurin murros suomalaisessa työelämässä on vielä edessä.

”Tekoälyn ja robotisaation kehitys on suuri harppaus. Ne korvaavat osan

← **ANTTI VEIRTO:** Tämä on iso periaatteellinen kysymys jo töissä olevien osa-aikaisten kannalta. Vastentahtoinen osa-aikatyö on yleistä esimerkiksi kaupan alalla.

↓ **ANTTI VEIRTO:** Digitalisaation pitäisi vapauttaa resursseja kasvokkain palveluun ja ihmisten kohtaamiseen. Tavoitteena ei saa olla asiointi koneen kanssa.

ihmisen tekemästä työstä. Olennainen kysymys on, millaisia korvaavia työtehtäviä syntyy”, Santamäki-Vuori pohtii.

Jo nyt monet suorittavan tason ammatit ovat kadonneet tai katoamassa. Jatkossa muutos koskee myös toimihenkilöammatteja ja asiantuntijatehtäviä, Santamäki-Vuori uskoo.

Muutoksen aiheuttama epävarmuus koskettaa yhä suurempaa joukkoa. Osaamisen ennakoiva kehittäminen on tärkein tehtävä työllisyyden ja samalla hyvinvointipolitiikan rahoituksen parantamiseksi.

”Asiaan liittyy myös suuria eettisiä kysymyksiä. Mihin kaikkeen haluamme käyttää kehitteillä olevia sovelluksia? Voiko ihmisen hoivan ja läsnäolon korvata niillä”, Santamäki-Vuori kysyy. ¶

KUVA: VILLE RINNE

Katri Aaltosen väitöskirja tarkastettiin toukokuussa Itä-Suomen yliopistossa. Aaltonen työskentelee tutkijana Kelassa.

Joka kymmenes jättää lääkkeen ostamatta

Katri Aaltonen vertaili väitöstutkimuksessaan lääkkeiden saatavuutta Suomessa ja Uudessa-Seelannissa.

Miten Suomen ja Uuden-Seelannin lääkekorvausjärjestelmät eroavat toisistaan, proviisori Katri Aaltonen? Suomi ja Uusi-Seelanti ovat hyvä vertailupari, koska maissa käytetään lääkekorvauksiin jokseenkin yhtä paljon rahaa.

Suomessa lääkkeen hinnasta voidaan korvata 40, 60 tai 100 %. Monet lieviin tai tilapäisiin oireisiin tarkoitetut lääkkeet ovat korvausjärjestelmän ulkopuolella.

Uudessa-Seelannissa korvattavia lääkkeitä saa useimpiin sairauksiin ja oireisiin, mutta korvattavien lääkkeiden valikoima on kapeampi kuin Suomessa. Suomen korvausjärjestelmässä on mukana enemmän uusia lääkkeitä.

Miten korvausjärjestelmä vaikuttaa saatavuuteen?

Korvausjärjestelmä tasaa lääkkeitä aiheutuvia kustannuksia ja parantaa siten lääkkeiden saatavuutta. Etenkin uudet lääkehoidot ovat niin kalliita, että harvalla olisi niihin muuten varaa. Kummankaan maan järjestelmä ei täysin suojaa omavastuulta. Suomessa noin joka kymmenes jättää lääkkeitä ostamatta kustannusten vuoksi.

Miten korvausjärjestelmää voisi kehittää?

Suomen järjestelmä ohjaa lääkäreiden valintoja aika vähän, joten tässä voisi olla kehitettävää. Yksi esimerkki tällaisesta mekanismista on ruotsalainen Tukholman alueen lääkkeiden suosituslista Kloka Listan. Listalle hyväksytään lääkkeitä, joiden valinnassa huomioidaan kustannukset ja vaikuttavuus. [1](#)

Johanna Hytönen

Tehdään vanhuksista syyntakeettomia

Pitäisikö iän käsite kyseenalaistaa ja tehdä kaikista toimintakykyisistä yhteiskunnan täysivaltaisia jäseniä? kysyy Tuomas Enbuske.

Mummon piti antaa komeat säästöt kummilapselle, mutta ruttuiselle ruutu-paperille rustatun testamentin mukaan ne menevätkin uskonnolliselle järjestölle. Suomessa väitellään jo oikeudessa, onko viime hetkellä mieltään vaihtanut vanhus järjissään vai ei.

Parhaassa tapauksessa kyse on siitä, että ilman testamenttia jäävät ahneet sukulaiset, jotka ovat notkuneet mummon kääretorttupöydän ääressä vain saadakseen rahaa. Pahimmassa tapauksessa ahne huijari on lupailut toiseen todellisuuteen henkisesti jo siirtyneelle vanhukselle taivaspaikkaa, eikä mummo ole edes tajunnut, mihin paperiin on pannut nimensä.

Vanhusongelma tulee pian räjähtämään käsiin, kun ihmiset elävät yhä vanhemmiksi. Suuret ikäluokat ovat nyt jo seitsemänkymppisiä. Ei mene kuin parikymmentä vuotta ja he ovat yhdeksänkymppisiä.

He ovat 1970- ja 1980-lukujen inflaation tukemana ostaneet arvoasuntoja käytännössä ilmaiseksi ja kerryttäneet keskimäärin isomman omaisuuden kuin yksikään aiempi sukupolvi. Mutta kun heidän mieltensä alkaa tehdä tepposet, he saattavat olla alttiita vaikka minkälaisille testamenttihuijareille.

Tavallaan se ei ole ongelma. Heidän rahojaanhan ne ovat. Itse ainakin toivon, että ihmiset nauttisivat elämästä loppuun saakka, matkustelisivat, söisivät, joisivat ja nauttivat niin kauan kuin kroppa toimii. Yli ysikymppisille voisi hyvin sallia vaikka mitkä tahansa päihteet, valvotuissa olosuhteissa.

Ongelmana ovat tietysti huijarit. Onneksi tähän on ratkaisu.

Ihmiset ovat ensimmäiset 18 elinvuottaan epäihmisiä. Heillä ei ole oikeutta äänestää, heillä ei ole oikeutta omaan omaisuuteensa, ei ajokorttiin eikä päihteisiin.

Entä jos samanlainen 18 vuoden holhous pantaisiin myös ihmiselämän toiseen päähän? Epäreilua? Ehkä. Mutta eikö samalla tavalla ole epäreilua, että 17-vuotias lapsi-nero ei saa äänestää, mutta ääliöltä nelikymppiseltä ei äänioikeutta oteta millään pois?

18-vuoden täysi-ikäisyyskin on täysin keksitty raja. Ehkä senkin pitäisi olla yksilökohtainen. Äänestysoikeuden saisi esimerkiksi läpäisemällä edes jonkinlaisen logiikan peruskurssin. Jäisivät jytkyt vähemmälle.

Vanhuusajan 18 vuoden holhousikä voitaisiin arvioida aina eliniänodotteen mukaan. Eliniänodote nousee sukupolvi sukupolvelta mutta myös yksilön elämässä. Muutenhan ysikymppisen ei pitäisi olla elossa ollenkaan. Kun mies on ylittänyt kolmenkymppin ja pahimmat rällästysvuodet, eliniänodote kohoaa.

Toisaalta vanhuutta aliarvostetaan Suomessa. Vanhuus ei lisää älykkyyttä, mutta viisautta se lisää. Amerikkalaisia syytetään nuoruuden palvomisesta, mutta itse asiassa amerikkalaisissa television keskusteluohjelmissa on Suomea paljon useammin yli kasikymppisiä asiantuntijoita, joiden ajatus leikkaa kuin porvarihallitus.

Ratkaisu olisivat siis ihmisen elämän alku- ja loppupäässä tehtävät testit. Niiden perusteella selvitettäisiin, onko ihminen toimintakykyinen vai kenties holhoukseen kuuluva. Tämä toisi lisää täysivaltaisia ihmisiä päätöksentekoon ja elinkeinoelämään ja parantaisi myös ihmisiä ääripäiden arvostusta.

Tuomas Enbuske
toimittaja-juontaja, kolumnisti

Pirkko Lahti isoveljensä Pentin kanssa kotona Kiskossa 1940-luvun alussa. ”Minulla ei ollut isäkokemusta, joten veli oli hyvin tärkeä.”

Suutarin oppityttö

Äitini elätti meitä kolmea lasta yksin isäni kaaduttua sodassa. Olimme usein ”päivähoidossa” naapurin suutarin luona. Kolmevuotiaasta asti istuin verstaalla lajittelemassa puunauloja ja kuuntelemaan suutarin filosofointia ja asiakkaiden juttuja. Kiinnostukseni ihmisiin on lähtöisin sieltä.

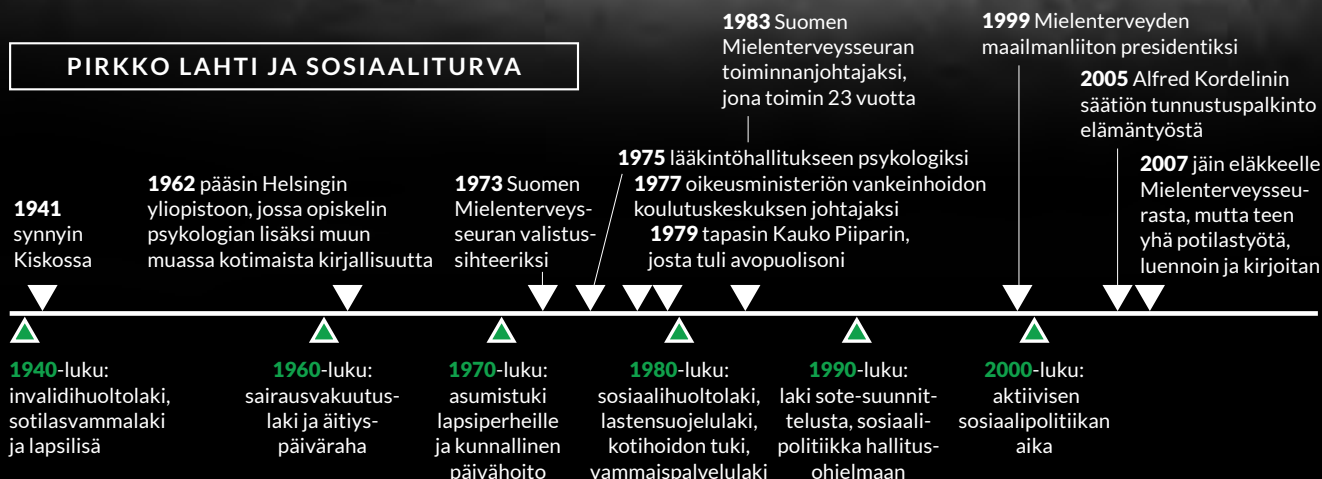
Uudenvuodenaattona 1982 Suomen Mielenterveysseuran johtaja Irja Rantanen päätti puhelumme kysyen, tulisinhan jatkamaan hänen työtään, jos hänelle sattuisi jotain. Seuraavana päivänä hänet löydettiin kotoaan kaatuneena ja päänsä lyöneenä. Mietin viimeiseen asti, haenko tehtävää. Lopulta hain, tulin valituksi ja jäin.

Elämäntyöpalkinto on hienoin saamani tunnustus. Järjestössä ja psykologina tein paljon salassa pidettävää auttamistyötä, ja oli koskettavaa, kun tämä hiljainen työ huomattiin. Mielestäni sosiaalialan työntekijät tekevät arjessaan rankempia päätöksiä kuin yksikään teollisuusjohtaja. Siksi kaikki tälle kentälle tuleva kiitos on tärkeää. ¶

Pirkko Lahti, 75, psykologi, psykoterapeutti

PIRKKO LAHTI JA SOSIAALITURVA

”Hyvinvoinnin
tulevaisuudelle on
välttämätöntä, että
varmistamme
hyvinvointia tekevien
organisaatioiden
yhteistyön.”

– Terttu Savolainen, Kelan hallituksen puheenjohtaja
@TeSavolainen

Kela Twitterissä:
@Kela_uutiset
@kelantutkimus
@kelantilastot
@Kelankuntoutus
@Kantapalvelut

Kela|Fpa[®]

www.sosiaalivakuutus.fi | Julkaisija Kansaneläkelaitos, PL 450, 00101 Helsinki | Puhelinvaihe 020 634 11 | Sähköposti sosiaalivakuutus@kela.fi | www.kela.fi | www.kela.fi/viestinta | Kaikki Kelan yhteystiedot www.kela.fi/yhteystiedot | Alla kontaktuppgifter till Fpa www.fpa.fi/kontaktaoss | Puhelinpalvelu asiakkaille – kaikki palvelunumerot: www.kela.fi/palvelunumerot